

ประวัติการย่อ เพลงสรรเสริญพระบารมี (พ.ศ. 2478-2483)*

กำพล จำปาพันธ์**

บทนำ

นับเป็นเรื่องแปลกแต่จริงที่ประวัติความเป็นมาของเพลงสรรเสริญพระบารมีในปัจจุบัน ยังคงให้ความสำคัญต่อเพลงประจำองค์พระมหากษัตริย์ในแบบฉบับของยุคสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ประวัติเพลงสรรเสริญพระบารมีหลังปี พ.ศ. 2475 จึงมักถูกละเลย ความเปลี่ยนแปลงแต่ละสมัยหรือจุดเปลี่ยนต่าง ๆ ก็ยังคงใช้ลำดับเวลาในแต่ละรัชกาลมาเป็นเครื่องบ่งชี้สำคัญ แม้แต่เมื่อจะกล่าวถึงยุคสมัยหลัง ๆ ก็ยังใช้สมัยรัชกาลที่ 8 เช่น ไชยแสง ศุขะวัฒน์ ในบทความชื่อ “ประวัติความ

* ปรับปรุงและคัดย่อจากร่างฯ เดิมหัวข้อเรื่อง “เพลงสรรเสริญพระบารมี: ประมุขทว่าด้วยการเมืองของการถวายความจงรักภักดี (2445-2483)” ซึ่งเดิมเป็นงานเขียนที่มีเนื้อหาให้รายละเอียดเสนอหลักฐาน และจำนวนหน้ากระดาษที่ออกจะหนาแน่นกว่านี้มาก แต่อย่างไรเสียประเด็นเสนอต่าง ๆ ที่เคยปรากฏในร่างฯ ดังกล่าวสำหรับผู้เขียนแล้วยังคงมีความน่าสนใจโดยตัวมันเองอยู่เสมอ ฉะนั้นผู้เขียนจึงขอเรียบเรียงมาเสนอในโอกาสอื่นต่อไป.

** สำหรับความช่วยเหลือ แนะนำ และกำลังใจ ผู้เขียนขอขอบคุณ อ.บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์ จากคณะอักษรศาสตร์ ม.ศิลปากร, อ.สมเกียรติ ตั้งนโม จาก ม.เที่ยงคืน, ปราบดา หุญจ จาก open center, วันเฉลิม เปรมปลื้ม จากกลุ่มประชาธิปไตยแรงงาน (กปร.), ศรายุทธ ธรรมโชโต จากกลุ่มนักเขียนหน้าราม, ชัยนรินทร์ กุหลาบอำ จากศูนย์ประสานงานกรรมากร (ศปก.), ครูวิจิตร นวลฉวี จากโรงเรียนอุตสาหกรรมป่าไม้ที่ 6 (อ.อ.ป.), ภูมินทร์ ไทยานันท์, นริศรา สุขประเสริฐ, วิญญจักรา คำนิล, ชลธิสา บุญกอสึง, จตุพร ขวัญไพโรจน์, สุนิดา โพธิ์สุข, สุรเชษฐ์ จำปาพันธ์, รุ่งทิพย์ พัททยานกร, และ ชนิตา ชิตบัณชิตย์ อย่างไรก็ตามขอขอบคุณพร้อมต่าง ๆ ที่อาจจะปรากฏในบทความนี้ยังคงเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว.

เป็นมาของเพลงสรรเสริญพระบารมี” (2525) และสุกรี เจริญสุข ในเล่มที่ชื่อ “99 ปี เพลงสรรเสริญพระบารมี” (2530) เป็นต้น

กรณีย์ไขแสง ศุขะวัฒน์ (2525) แม้จะกล่าวถึงเพลงสรรเสริญฯ ในช่วงหลัง 2475 หรือ “สมัยรัชกาลที่ 8” (ตามคำเรียกของไขแสง) ไว้บ้าง แต่ท่านผู้นี้ก็กล่าวไว้สั้น ๆ แต่เพียงว่า

ครั้นต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 8 ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางราชการ ได้กำหนดให้มีเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสั้นหรือโดยสังเขปขึ้นอีกเพลงหนึ่ง เพื่อใช้ในการบรรเลงทั่วไปนอกเหนือจากงานพระราชพิธี เพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขปนั้นมีเนื้อร้องคัดทอนจากแบบพิสดารเหลือเพียงดังนี้

ข้าพระพุทธเจ้า ขอบันดาล ๓ ประสงค์ใด
จงสถุขัตติง ทวงพรทุกทัย ดุจถวายชัย ชโย.

แต่ต่อมาทางราชการคงจะเห็นว่าเพลงสรรเสริญพระบารมีนั้นสั้นทวนเกินไป บรรเลงและขับร้องแล้วไม่ไพเราะสง่าภาคภูมิเหมือนเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบพิสดาร จึงได้ประกาศเลิกใช้และใช้แบบพิสดารแต่เพียงแบบเดียวเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน¹

สุกรี เจริญสุขเองก็เช่นกัน แม้จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของ เพลงสรรเสริญฯ ไว้ในแบบต่าง ๆ เช่น เพลงสรรเสริญพระบารมีไทย เพลงสรรเสริญพระบารมีอังกฤษ กอดเสฟเดอะควีนในประเทศไทย เพลงสรรเสริญพระนารายณ์ และเพลงสรรเสริญพระบารมีฉบับปัจจุบัน แต่ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงสรรเสริญพระบารมีในสมัยหลัง ๆ มานี้ก็ยังคงเป็นประเด็นที่ถูกทะเลาะเถียงงานของสุกรีเช่นเดียวกับ ไขแสง ตลอดทั้งเล่มสุกรีเขียนไว้สั้นมาก โดยกล่าวไว้แต่เพียงว่า

ในปี พ.ศ. 2478 สมัยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการคัดทอนเพลงสรรเสริญพระบารมีให้สั้นลงทำย่อเป็นเพลงสังเขป โดยมีเหตุผลว่า เพลงประจำชาติต่าง ๆ ที่เป็นชาติใหญ่หรือชาติมหาอำนาจสำคัญ มักจะมีเพลงประจำชาติสั้น ๆ แต่ชาติเล็ก ๆ น้อย ๆ มักใช้เพลงประจำชาติยาว ๆ ชาติ

¹ไขแสง ศุขะวัฒน์, “ประวัติความเป็นมาของเพลงสรรเสริญพระบารมี,” ที่ระลึกในงาน สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2525), น. 468.

ยิ่งเล็กเท่าไร ยิ่งมีความยาวของเพลงมากขึ้นเท่านั้น ผู้บริหารของประเทศขณะนั้นพิจารณาเห็นว่าเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งเป็นเพลงประจำชาติมีความยาวมากเกินไป ย่อมไม่สมควรที่ประเทศไทยจะยอมตนเป็นชาติเล็กให้ถูกเหยียดหยันได้จากบทเพลง สมควรที่จะตัดทอนให้สั้นลงเพื่อความยิ่งใหญ่ของชาติไทย

ทั้งไขแสงและสุกรีต่างก็ให้ความสำคัญแก่ยุคสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และกล่าวถึงเพลงสรรเสริญพระบารมีในลักษณะให้ภาพที่มีความต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาข้อมูลหลักฐานของทั้งสองแล้ว การเน้นอย่างนั้นอาจไม่ใช่เรื่องบังเอิญ สมัยสมบูรณาญาสิทธิองค์กษัตริย์มีความสำคัญในฐานะประมุขสูงสุดที่มีอำนาจเต็มทั้งทางการเมืองและการบริหารโดยตรง จึงเห็นได้ไม่ยากเลยว่าเพลงประจำพระองค์จะต้องมีความสำคัญและโดดเด่นกว่าเพลงอื่น ๆ หรือเพลงของผู้อื่น

อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นโดยผู้เขียนพบว่า เพลงสรรเสริญพระบารมีในปัจจุบันนี้จะไม่มีสภาพต่อเนื่องหรือเกี่ยวพันถึงเพลงสรรเสริญพระบารมีสมัยสมบูรณาญาสิทธิองค์กษัตริย์ที่เข้าใจกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าเพลงขององค์กษัตริย์สมัยสมบูรณาญาสิทธิองค์กษัตริย์จะไม่มีค่าสำคัญเสียทีเดียว นัยความหมายที่อาจอนุมองกล่าวได้ในที่นี้ก็เช่นที่เป็นแบบอย่างสำคัญให้ในภายหลัง และเชื่อว่าเพลงสรรเสริญพระบารมีในยุคหลัง ๆ มานี้จะไม่มีค่าเคลื่อนไหวหรือหยุดนิ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดบ้างเลย (ซึ่งจะชี้ให้เห็นในชั้นถัดไป) เนื่องจากเพลงสรรเสริญพระบารมีปัจจุบันไม่ได้ทำหน้าที่เป็นแต่เพียงเพลงประจำองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น ลักษณะที่เน้นการเมืองมวลชนอย่างสูงมีผลทำให้กลายเป็นเพลงของเหล่า “พสกนิกร” ควบคู่กันไปด้วย แม้คำร้องและทำนองจะยังคงใช้ฉบับเดียวกับสมัยสมบูรณาญาสิทธิองค์กษัตริย์ก็ตาม แต่คำร้องและทำนองที่ว่านั้นบางครั้งก็หาได้มีความสำคัญโดยตัวเองเท่าใดนัก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คำร้องและทำนองอาจจะเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายอันใดเลยก็ได้ ถ้าประ-

² สุกรี เจริญสุข, 99 ปีเพลงสรรเสริญพระบารมี (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2530), น. 59. แม้ในงานอื่น เช่น ครูเงิน [นามแฝง] เพลงไทยตามนัยประวัติ (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2521). และ มนตรี ตราโมท, “ประวัติเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ,” วารสารศิลปากร 16, 2 (กรกฎาคม 2512). ก็ยังคงมีปัญหาในแบบเดียวกับที่ปรากฏในงานไขแสงและสุกรี และโดยรวมแล้วแม้จะกล่าวไว้เพียงเท่านี้ก็ถือว่าไม่มีปัญหาอะไรกว่านั้น ข้อมูลต่าง ๆ ยังพบว่ามีกรคลาดเคลื่อนกันอีกด้วย ซึ่งจะชี้ให้เห็นในชั้นต่อไป.

วิถีที่มาของคำร้องและทำนองนั้นไม่ได้สะท้อนประเด็นสำคัญอื่นเอาไว้ด้วย (เช่น การเมืองว่าด้วยการถวายเป็นความจงรักภักดี ฯลฯ)³

สมัยสมบูรณาญาสิทธิ

เช่นเดียวกับบทเพลงที่มีนัยยะสัมพันธ์กับบริบททางการเมืองอื่นๆ เพลงสรรเสริญพระบารมีมีความเปลี่ยนแปลงมาตลอด อาจกล่าวได้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอันเกี่ยวแก่พระราชอำนาจในสถาบันพระมหากษัตริย์ และลักษณะความจงรักภักดีที่มีต่อพระองค์อีกทอดหนึ่ง ร่องรอยความเป็นมาของบทเพลงฯ ที่สืบรับมาจากเพลงอื่นที่มีมาก่อนหน้านั้น เช่น เพลงสรรเสริญพระนารายณ์ เพลงบุหลันลอยเลื่อนฟ้า หรือเพลงสรรเสริญพระจันทร์สมัยรัชกาลที่ 2 นั้น กล่าวได้ว่ายังคงเป็นแต่เพียงบทเพลงประจำองค์กษัตริย์เท่านั้น หากได้มีลักษณะเป็นเพลงการเมืองมวลชนหรือเพลงประจำเหล่าพสกนิกรไปด้วยในตัว (เช่นที่เพลงสรรเสริญพระบารมีเป็นอย่างไรในปัจจุบันนี้) เนื่องจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิ ราชฎายังคงถูกตัดสิทธิในการเข้าถึงองค์กษัตริย์ที่รักของพวกเขา ขณะเดียวกันพระองค์ก็ไม่มีอำนาจจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ราชฎได้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิดเช่นในสมัยหลังนี้ ความภักดีของราชฎนั้นอันที่จริงสำหรับสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้วไม่ได้มีความหมายหรือสำคัญเทียบเท่ากับความจงรักภักดีในหมู่เหล่าขุนนางและเชื้อพระวงศ์ที่ใกล้ชิดหรือแวดล้อมพระองค์แต่อย่างใด

โดยแ่คิดนี้แล้ว เพลง God Save the Queen สมัยรัชกาลที่ 4 ที่นำเข้าโดยครูฝึกทหารชาวอังกฤษชื่อ อิมเปีย (Impay) และน็อกซ์ (Knox) จึงไม่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของพระราชดำริในเพลงสรรเสริญพระบารมีเสียทีเดียว หรือแม้แต่เพลงที่รัชกาลที่ 5 รับสั่งแก่บรรดาครูเพลงให้มิขึ้นเมื่อครั้งหลังเสด็จกลับจาก

³ อย่างไรก็ตาม บทความนี้ก็มีความพยายามหนึ่งที่จะ “ต่อยอด” ให้กับพระมदनความรู้ในเรื่องนี้ โดยเลือกศึกษาประเด็น “ประวัติการย่อเพลงสรรเสริญพระบารมี” เป็นการเฉพาะ ทั้งนี้ผู้เขียนตระหนักดีถึงข้อจำกัดของผู้เขียนเอง ซึ่งไม่มีความรู้ในเพลงสรรเสริญพระบารมีมากไปกว่าหรือเทียบเท่าที่ท่านนักประวัติเพลงทั้งในอดีตและปัจจุบันเคยกระทำสั่งสมกันมา ข้อมูลหลักฐาน และการตีความต่างๆ ในที่นี้ยังจำเป็นอยู่มากสำหรับการตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ หรือหากผู้รู้ท่านใดมีข้อมูลที่ต่างไปจากผู้เขียนก็สามารถที่จะยกมา “หักล้าง” หรือเสนออะไรที่ใหม่ไปกว่านี้ได้ อันจะเป็นคุณประโยชน์แก่การศึกษากันไป.

ประพาสขวา ในปี พ.ศ. 2414 ก็ไม่ใช่!! เนื่องจาก God Save the Queen ใช้บรรเลงในกองทัพสมัยใหม่สำหรับถวายความเคารพระหว่างที่ทรงเสด็จตรวจกองทหาร ซึ่งเป็นไปเพียงชั่วคราวช่วยยามเท่านั้น ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงความรักภักดีอย่างแท้จริงหรือใช้ขับร้องประกอบสร้างเชิงพิธีกรรม ซึ่งนั่นเป็นอะไรที่ต้องกระทำเป็นประจำหรืออย่างน้อยก็ต้องให้มีความสม่ำเสมอ อีกทั้ง God save the Queen ก็เป็นเพลงของราชสำนักอังกฤษ ทั้งโดยภาษาและเนื้อหาความหมายจึงไม่ใช่เพลงขององค์กษัตริย์ไทย และเพลงบุหลันลอยเลื่อนฟ้าที่ถูกรื้อกลับมาใหม่หลังเสด็จประพาสขวาก็ยังหาได้มีเนื้อหาหรือนัยความหมายที่เป็นเพลงสำหรับมหาชนผู้จงรักภักดีเท่าที่ทราบไม่ปรากฏมีการขับร้องในหมู่คนจำนวนมากอย่างเป็นทางการสม่าเสมอ หากแต่ใช้บรรเลงถวายโดยนักเพลงชั้นครูเพียงไม่กี่คน แม้จะเป็นเพลงสรรเสริญพระบารมีตามแบบฉบับเพลงไทยเดิมก็ตาม

ในความเป็นจริง จุดเริ่มต้นของเพลงสรรเสริญพระบารมีโดยเนื้อหา/ความหมายหรือที่มีนัยยะสัมพันธ์เป็นแบบอย่างให้กับ “ที่ทาง” ของเพลงสรรเสริญพระบารมีในปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นเมื่อกรมศึกษาธิการประกาศบังคับให้มีเพลงสำหรับสรรเสริญพระบารมีใช้ร้องในโรงเรียนทั่วไปเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2445 (ร.ศ. 120) แต่ขั้นต้น ๆ มีเนื้อร้องดังนี้

ข้าวรพุทธเจ้า	เหล่ายุพยุพดี
ยอกรซูลี	วรบทงสุ
สร้องศัพท์ถวายชัย	ในนฤปทรง
พระยศยิ่งยง	เย็นศิระเพราะพระบริบาล
ผลพระคุณรักษา	ชนนิกายะศุขสานต์
ขอบันดาล	ธ ประสงค์ใด
จงลืทธิตั้ง	ห้วงวรฤทัย
คู่จถวายชัย	ฉะนี้ฯ

จากหลักฐานที่เป็นหนังสือโต้ตอบกันระหว่างพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ อธิบดีกรมศึกษาธิการสมัยนั้น กับสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์สะท้อนว่า การเริ่มบังคับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีในโรงเรียนเป็นเรื่องที่จริงจังกันมาก มีการพิจารณากันครั้งแล้วครั้งเล่า ตั้งแต่ชั้นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี และกระทั่งถึงชั้นองค์พระมหากษัตริย์เองก็ยังทรง “พระราชทานกระแสพระราชดำริท์” มาเองอีก

ด้วย แต่ละถ้อยคำ ความหมาย ประโยค และความเหมาะสมลงตัว เป็นประเด็น
พิจารณากัน และต่อไปนี่คือตัวอย่างหนึ่งของหลักฐานที่ว่านั่น

วันที่ 13 กรกฎาคม ร.ศ. 123

แจ้งความมายัง พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์

จดหมายส่งคำสรรเสริญพระบารมีมาได้รับแล้ว คำที่ท่านแก่มานั้นไม่สู้เพราะ
แต่่าใช้ได้ไม่ขัด ข้าพเจ้าคิดจะทำใหม่ แต่จะเอาเร็วไม่ได้เพราะเป็นการยากมาก
ด้วยเสียงพูดของเรามีเสียงคนครีอยู่แล้ว จำเป็นต้องเลือกคำสูงประจุลงในที่สูง
คำต่ำประจุลงในที่ต่ำให้พอเหมาะกะกับเพลงคนครีจึงจะฟังร้องเสียงเกลี้ยงเกลาคดี
ข้อความที่จะสรรเสริญพระบารมีข้าพเจ้าได้รับพระราชทานกระแสพระราชดำริห์
ไว้แล้ว เมื่อได้แต่งแล้วจะส่งมาให้ ในระหว่างที่ยังไม่ได้บทใหม่มานั้น ขอให้ท่าน
ใช้บทที่ท่านได้แกไขนั้นไปพลางก่อน

โอกาสนี้ขอแสดงความนับถือต่อท่าน

นวิศ.¹

ผลจากการปรึกษาความกันระหว่างพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์กับสมเด็จพระ
พระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในครั้งดังกล่าวนี้ นอกเหนือจากการพิจารณาถ้อยคำ
อักษรสำหรับ “ข้อความที่จะสรรเสริญพระบารมี” ซึ่งเป็นประเด็นใหญ่ๆ ที่มีการ
อภิปรายปรึกษาความกันแล้ว ที่สำคัญครั้งดังกล่าวนี้ยังนำไปสู่การจัดให้มีคำร้อง
สำหรับแยกกันระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิงเป็นการเฉพาะอีกด้วย ซึ่ง
ความจริงก็ไม่มีอะไรมาก ท่านทั้งสอง (พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ และสมเด็จพระ
พระยานริศรานุวัดติวงศ์) เพียงแต่แปลงถ้อยคำบางคำที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นแล้วไป
เพียงเล็กน้อย แต่เรื่องนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนของทั้งสองท่านเป็น
อย่างดีในการจัดบังคับให้มีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีในโรงเรียน คำร้องที่
แปลงฯ นั้นมีดังนี้

¹ ทช., ศธ. 4/13 เรื่องคำสรรเสริญพระบารมีสำหรับนักเรียนร้อง (13-15 ก.ค. 2447). เท่าที่
ผู้เขียนค้นดูงานเกี่ยวกับเพลงสรรเสริญพระบารมี นำแปลกที่พบว่า แม้จะเป็นงานที่มีประเด็นกล่าวถึง
เพลงสรรเสริญพระบารมีสมัยสมบูรณาญาสิทธิเอง ที่ผ่านมาก็ยังไม่มีการให้ความสำคัญกับหลักฐาน
นี้เท่าที่ควร.

แปลงเป็นสำหรับโรงเรียนผู้ชาย

ข้าวรพุทธเจ้า	เหล่าตรุณากุมารา
โอนศิวันทา	วรบทงส์
	ฯลฯ

แปลงเป็นสำหรับโรงเรียนผู้หญิง

ข้าวรพุทธเจ้า	เหล่าตรุณะกุมารี
โอนศิวลีส	วรบทงส์
	ฯลฯ ⁵

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2439 เพื่อใช้ในงานพระราชพิธีลงทรงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สมเด็จพระยานนริศรานุวัดติวงศ์ได้ทรงพระนิพนธ์เนื้อร้องขึ้นใหม่ โดยทรงเรียบเรียงจากเค้าโครงของคำและความหมายเดิม และใช้ร้องบรรเลงในลักษณะเป็นการแสดงสด (Concert) เฉลิมพระเกียรติฯ ปรากฏว่ากรมพระยานริศฯ ประสบความสำเร็จพอสมควร เนื้อร้องสรรเสริญพระบารมีฉบับดังกล่าวนี้เป็นที่นิยมชมชอบในหมู่เจ้านายและองค์กรข้าราชการ และเนื้อร้องฉบับนี้เองที่กลายเป็นเนื้อร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีฉบับมาตรฐานเพียงฉบับเดียวในเวลาต่อมา เนื้อร้องฉบับนี้มีดังต่อไปนี้

ข้าวรพุทธเจ้า	เอามโนและศิระกราน
นบพระภูมิบาล	บุญดีเรก
เอกบรมจักริน	พระสยามินทร์
พระยศยิ่งยง	เย็นศิระเพราะพระบริบาล
ผลพระคุณ ธิ รักษา	ปวงประชาเป็นสุขศานต์
ขอบันดาล	ธ ประสงค์ใด
จงสิทธิตั้ง	หวังวรทฤทัย
ดุจถวายชัย	ฉะนี้ฯ

⁵ เพิ่งอ้าง. ฯลฯ หมายถึง ส่วนอีก 6 บรรทัดที่เหลือก็ให้ร้องเหมือนบทร้องทั่วไปต่อจนจบเพลง.

แต่แม้จะได้มีคำสั่งออกมาอย่างเป็นทางการ (และเป็นหลักฐานในภายหลัง) แล้ว การร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีก็ทำได้ราบรื่นตามพระประสงค์ไม่บ่อยครั้ง ที่มักเกิดขลุกขลักโดยเฉพาะตรงท่อนที่มีคำ “ฉะนี้” เวลาร้องกันจริงๆ จะออกเสียงเป็น “ชะนี้” ซึ่งก็กลายเป็นของขบขันมีการหัวเราะคิกคักกันเสมอ แต่ก็ปล่อยให้เป็นเช่นนั้นเรื่อยมาไม่ปรากฏมีการแก้ไข จนมาถึงปี พ.ศ. 2452 หลังจากประกาศใช้เพลงสรรเสริญพระบารมีฉบับนี้เป็นเวลานานกว่า 10 ปี จึงได้เปลี่ยน “ฉะนี้” เป็น “ชโย” กล่าวกันว่าเกิดจากพระราชดำริในรัชกาลที่ 6 เมื่อคราวทรงโปรดให้มีการขับร้องกันในหมู่กองเสือป่าของพระองค์เป็นการเฉพาะ⁶

ทั้งนี้นับเป็นจังหวะอย่างก้าวสำคัญหนึ่งในประวัติความเป็นมาของเพลงสรรเสริญพระบารมีสมัยสมบูรณาญาสิทธิ อาจกล่าวได้ว่าแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงคำร้อง แต่ก็ยังไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญมากเท่าการเปลี่ยนแปลงในชั้นหลังจากนั้น โดยเฉพาะหลัง 2475 ซึ่งเป็นการย่อเพลงทั้งฉบับให้สั้นลง กระทั่งบางครั้งมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เป็นเนื้อหาความหมายกันเลยทีเดียว อย่างไรก็ตามการย่อดังกล่าวนี้ก็มีทั้งความสำเร็จและล้มเหลวอยู่โดยนัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบททางการเมืองและประวัติศาสตร์ความคิดบางอย่างที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลานั้นเอง และหลังจากนั้นด้วย

การเมืองว่าด้วยการถวายความจงรักภักดี⁷

ขอเท้าความถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 เกิดขึ้นท่ามกลางความผันผวนหลายอย่างในเหตุการณ์บ้านเมืองขณะนั้น นอกเหนือจากเรื่องความตกต่ำทางด้านเศรษฐกิจ การดูเลี้ยวราชการ วิกฤตการณ์การเมืองระหว่าง

⁶ ครูเงิน [นามแฝง], เพลงไทยตามนัยประวัติ, น. 212 นอกจากนี้ยังเปลี่ยน “จงลิตอดัง” เป็น “จงสฤษดั่ง” อีกด้วย ทั้งนี้การเปลี่ยนคำดังกล่าวหาได้แตกต่างหรือมีนัยสำคัญที่ผิดไปจากเค้าโครงความหมายเดิมแต่อย่างใด หากแต่ความสำคัญของข้อมูลนี้ได้แก่การสะท้อนอีกอย่างหนึ่งในข้อเท็จจริงที่ว่า เพลงสรรเสริญพระบารมีมีการปรับปรุง/เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ไม่ได้หยุดนิ่งและก็ได้มีเพียงฉบับมาตรฐานบังคับเพียงฉบับเดียวเช่นปัจจุบัน.

⁷ ผู้เขียนได้ขยี้คิดส่วนหนึ่งจากงานเขียนหัวเดียวกันนี้ใน สุลักษณ์ ศิวรักษ์, “การเมือง ว่าด้วยการถวายความจงรักภักดี,” ภาจารย์สาร 27, 3 (มีนาคม-มิถุนายน 2544): 23-32. แต่ประเด็นที่ผู้เขียนต้องการ present ในที่นี้แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจากการวิจารณ์ตามแบบฉบับ (style) ของท่าน อ. สุลักษณ์.

ประเทศ กระแสความตื่นตัวในเรื่องสิทธิความเป็นประชาธิปไตย ฯลฯ ที่สำคัญนอกเหนือไปกว่านั้นและควรพิจารณาในที่นี้เป็นการเฉพาะก็เห็นจะได้แก่ สภาพที่ความไร้ประสิทธิภาพในการบริหารอันมีกษัตริย์เป็นศูนย์กลางการดำเนินงานนั้น ได้ก่อให้เกิดวิกฤตในเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กระทั่ง “เป็นที่ประจักษ์แน่แล้วว่าพระเจ้าแผ่นดินแสดงความไม่สามารถในการที่จะบงการโดยอำนาจอับโซลูต์ให้งานของชาติเจริญรุ่งเรืองได้”^๙ การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจึงได้กลายเป็นคำตอบสำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายที่สถาบันกษัตริย์ในระบอบเดิมไม่อาจจะแก้ไขอะไร

ระหว่าง “ชาติ” กับ “กษัตริย์” กลายเป็นสองทางเลือกของการถวายเป็นความจงรักภักดี กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีการแยกส่วนกันในองค์ประกอบระหว่าง “ชาติ” กับ “กษัตริย์” นั่นเอง ในขั้นต้น คณะราษฎรคือกลุ่มคนที่เลือก “ชาติ” (เพราะรักชาติแบบใหม่จึงไม่เอากษัตริย์แบบเก่า) แกล้งการณ์คณะราษฎร ฉบับที่ 1 ประกาศชัดเจนว่า “ประเทศเราเป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์”^{๑๐} ประเด็นนี้เองทำให้มี

^๙ พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน), บันทึกพระยาทรงสุรเดช เมื่อวันที่ปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475, บรรณาธิการโดย นรนิติ เศรษฐบุตร และชาญวิทย์ เกษตรศิริ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, 2527), น. 27 อนึ่งการเล่า “ความจริง” ของพระยาทรงฯ เกี่ยวกับบทบาทของคนที่มิต้องการวางแผนยึดอำนาจในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ตามที่ปรากฏในเล่มนี้มีข้อขัดแย้งกับที่ฝ่ายนิยมปรีดีเสนอไว้ภายหลังอีกอย่างหนึ่ง ในหนังสืออ่านโดย สุพจน์ ตานตระกูล, ท่านปรีดีฯ กับราชบัลลังก์ (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สันติธรรม, ม.ป.ป.).

สุพจน์เขียนไว้ว่า “นอกจากท่าน [ปรีดี-กำพล] จะรับภาระเป็นผู้วางแผนการทางการเมืองและเศรษฐกิจ ท่านปรีดีฯ ยังได้มีส่วนสำคัญในการวางแผนการทางทหารอีกด้วย โดยท่านเป็นผู้เสนอแนะในแผนยุทธศาสตร์ยึดอำนาจโดยฉับพลัน ซึ่งเป็นวิธีเดียวที่ฝ่ายที่มีกำลังน้อยจะพึงประสบชัยชนะได้โดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อหรือเสียเงินย้อยที่สุด การไม่เสียเลือดเนื้อไม่ว่าจะเลือดไพร่หรือเลือดเจ้าเป็นที่ประสงค์อันสำคัญของคณะราษฎร” (น.2) เช่นเดียวกับงานเกือบทั้งหมดของสุพจน์เจือจางด้วยคำสำคัญ เช่น “ศักดินา” “ซากเดนศักดินา” หรือ “ศักดินาทรากเดน” ฯลฯ แต่คำเหล่านี้สำหรับท่านผู้เฒ่าดูเหมือนจะกินความอยู่เพียงบางส่วนของฝ่าย royalist (ตามคำปรีดี ซึ่งสุพจน์รับมาอีกต่อหนึ่งหมายถึง พวกนิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์ราชาธิปไตย) และพวกแอนตี้ปรีดี เป็นที่น่าสังเกตว่า “ศักดินา” ในคำกล่าวของสุพจน์ไม่ครอบคลุมถึงพระปกเกล้าฯ ซึ่งก็เป็นข้อขัดแย้งในงานสุพจน์เองอยู่ในตัว ขณะที่ผลิตงานด้วยความสุดซึ้งต่อปรีดีและคณะราษฎร แต่กลับไม่มีความชัดเจนในประเด็นพระปกเกล้าฯ กับการเมืองไทยทศวรรษ 2470 (ดู จิตตะเสน ปัญจะ, “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสังเคราะห์คณะผู้ก่อการ 2475,” ปาจารย์สาร 26, 1 (กรกฎาคม-ตุลาคม 2542). อาจกล่าวได้ว่าผู้ภักดีต่อคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ควบคู่กันก็คือ metaphor ของสุพจน์นั่นเอง.

^{๑๐} ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชิตติยา วรรณสุด, เอกสารการเมือง-การปกครองไทย พ.ศ. 2417

การตีความกันภายหลังว่า 24 มิถุนายน 2475 เป็นจุดเริ่มของการสถาปนา “รัฐประชาชาติ”¹⁰ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความดังกล่าวนี้จะมีผลเป็นการขีดเส้นขวางระหว่างระบอบรัฐก่อนหน้านั้นกับรัฐหลัง 24 มิถุนายน 2475 ต่อปัญหาษัตริย์ดูเหมือนว่าคณะราษฎรเองก็ยังสามารถโต้ขาดจากจารีตการถวายความจงรักภักดีแต่อย่างใดไม่ พระราชอำนาจที่พวกเขาเพียรพยายามอย่างสูงที่จะก่อการลิดรอนลงให้ได้มากที่สุดนั้น คือ พระราชอำนาจแบบสมบูรณาญาสิทธิ จุดประสงค์ของผู้ก่อการ 24 มิถุนายน 2475 (ตามสำนวนกล่าวของเขเอง) ได้แก่ “เปลี่ยนการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย”¹¹ 24 มิถุนายน 2475 จึงไม่ใช่ภาพสะท้อนของการโค่นล้มสถาบันกษัตริย์อย่างแท้จริง หากแต่สะท้อนความขัดแย้งบางอย่างที่มีอยู่ในพระราชอำนาจของพระองค์เองอยู่แต่เดิม แง่นี้คณะราษฎรจึงมีทั้งความสำเร็จและล้มเหลวอยู่ในตัวเอง ซึ่งนับนับเป็นประเด็นที่ควรพิจารณาตีความหรือทำการประเมินกันเป็นการเฉพาะโดยแยกต่างหากออกไป

ในที่นี้การแยกพระเดชพระคุณหรือยกไว้เบื้องสูงไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองการบริหาร ย่อมมีผลต่อสภาพความมั่นคงถาวรของสถาบัน หรือนัยหนึ่งคือความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งของสถาบันเอง ในแง่นี้ก็กล่าวได้เลยว่าคณะราษฎรจึงเป็นกลุ่มคนที่ยังคงเปี่ยมล้นด้วยความจงรักภักดีอย่างยิ่ง เพียงแต่เป็นความจงรักภักดีในอีก “รูปแบบ” หนึ่ง ซึ่งต่างจากความจงรักภักดีรูปแบบอื่นที่มีมาก่อนหน้านั้น เช่น ที่ผู้ก่อการฯ ท่านหนึ่งวิจารณ์ไว้ว่า “พวกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ [ก่อน 24 มิ.ย. 2475-กำพล] แทบทั้งหมดมุ่งแต่เพียงทำตัวให้เป็นทีโปรดปรานไว้เนื้อเชื่อใจจากพระเจ้าแผ่นดินไม่ว่าด้วยวิธีใด ตลอดจนถึงวิธีที่ต้องสละเกียรติยศด้วย”¹² ขณะที่ความจงรักภักดีรูปแบบ

-2477 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518), น. 209.

¹⁰ สมเกียรติ วันทะนะ, “เมืองไทยยุคใหม่: สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก,” ใน อยู่เมืองไทย: รวมบทความทางสังคมการเมืองเพื่อเป็นเกียรติแด่ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60 ปี (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), น. 71-123.

¹¹ ปรีดี พนมยงค์, “คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย 24 มิถุนายน,” ใน ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), น. 346.

¹² พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน), บันทึกพระยาทรงสุรเดช เมื่อวันปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475, น. 27. นอกจากนี้แล้ว (ต่อเนื่องจากเชิงอรรถที่ 8) พระยาทรงยังสะท้อนไว้ในงานบันทึกของตนอย่างน่าคิดเช่นว่า “ผู้ที่ทราบความจริงแห่งรายละเอียดของการปฏิวัติครั้งนี้ [24 มิ.ย. 2475-กำพล] มีอยู่เพียงไม่มากนัก และในจำนวนนี้ยังไม่พูดความจริงเสียอีกส่วนหนึ่งด้วย ฉะนั้นจึงเป็นการยากสำ

ถ้าถูกมองว่าเป็นความไม่จงรักภักดี (ประจบสอพลอ) ความจงรักภักดีรูปแบบใหม่ ก็ถูกมองเป็นการ “กบฏ” (ทั้งที่ “เนื้อหา” อาจกล่าวได้ว่าเป็นคนละเรื่องกัน)

ความจริงในหมู่ผู้ก่อการฯ เองก็ต่างเข้าใจเป็นอย่างดีและยังสะท้อนไว้อย่าง น่าคิด เช่นที่เขาว่าเองว่า “การที่คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ไม่ได้เป็นการกบฏ หรือล้มราชบัลลังก์ เพราะการมีรัฐธรรมนูญปกครองบ้านเมืองนับเป็นการแบ่งเบา ภาระหน้าที่ของพระเจ้าอยู่หัว ความดีทั้งหลายก็เทิดทูนถวายส่งเสริมพระบารมี ฉะนั้น [ถือตามนี้-กำพล] พระมหากษัตริย์ย่อมรุ่งโรจน์ตลอดไป”¹³ จากจุดนี้จะเห็นได้ว่าภาย หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง บทบาทและความสำคัญของพระมหากษัตริย์นั้นยังคงจะมีอยู่เพียงแต่เปลี่ยนไปในอีกแบบหนึ่ง การที่ทั้งร่วมมือกันบ้างทั้งขัดแย้งกัน บ้างระหว่างคณะราษฎรกับคณะเจ้าจึงไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดอันใด ในเมื่อเป็น เรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้ไม่ยากอยู่แล้วภายใต้รูปแบบการถวายความจงรักภักดีที่ว่านี้ ทั้งนี้เป็นปัจจัยที่ขึ้นอยู่กับลักษณะและปริมาณความจงรักภักดีที่มีขึ้นใหม่นั้นอีกต่อหนึ่ง พระราชอำนาจในสถาบันฯ ตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองจึงไม่ได้หยุดนิ่ง แต่เต็มไปด้วยความลึกลับและอ่อนไหวต่อการกระทบกระทั่งเอามาก ๆ ชนิดที่ไม่มีสถาบันไหนอีกแล้วในสังคมไทยจะต้องการสิ่งนี้ (การถวาย ความจงรักภักดี) เพื่อหล่อเลี้ยงการดำรงอยู่ของตัวเองมากถึงเพียงนี้ เพลงสรรเสริญ พระบารมีเป็นกรณีตัวอย่างหนึ่งของการแสดงออกถึงความต้องการที่ว่านี้ เมื่อความ จงรักภักดีมีรูปแบบเปลี่ยนไปจากเดิมย่อมส่งผลถึงความเปลี่ยนแปลงในตัวบทเพลง เช่นกัน แม้คณะราษฎรจะยังจงรักภักดีอยู่ก็ตาม แต่ภายใต้บรรยากาศทางการเมือง ในยุคสมัยของรัฐบาลคณะราษฎรนี้เองได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในเนื้อหาของ เพลงสรรเสริญพระบารมี

สมมติคำและการย่อ:

ฉบับย่อ 2478 ว่าชาติใหญ่แล้วเพลงสรรเสริญฯ (ควรจะ) สั้น

หรับผู้ที่มิเจตนาจะรู้ความจริงในการค้นคว้าหาหลักฐานอันแน่นอนที่เชื่อถือได้ เหตุสำคัญที่ทำให้ความจริงเลอะเลือนไปก็เนื่องจากการเกิดเป็นศัตรูกันขึ้นในพวกปฏิวัติด้วยกัน เมื่อเป็นศัตรูกันขึ้นแล้วก็ใส่ร้าย กัน ยกเอาความดีขึ้นมาเป็นของตัวบันความชั่วใส่ผู้อื่น สำหรับราษฎรที่มีได้เห็นเหตุการณ์ด้วยตาตนเองก็ย่อมเชื่อไปตามที่ได้ยินได้ฟังมาโดยไม่มีหลักฐานอันใด ส่วนผู้ที่มีการศึกษาเพียงพอก็ย่อมใช้สติ ปัญญาพิจารณาประกอบ มีส่วนที่ใกล้ความจริงบ้าง แต่ก็คงไม่รู้จริงโดยตลอดนั่นเอง” (น. 21).

¹³ ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (กรุงเทพฯ: บรรณ กิจ, 2517), น. 7.

การย่อครั้งที่ เป็นซีรีส์ (Series) จริง ๆ เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2478 ไม่ได้เกิดขึ้น ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นที่ไชแสงกล่าว และก็ไม่ได้เกิดจากการพิจารณา ของผู้บริหารประเทศขณะนั้นเช่นที่สุกรีกล่าว!!! หากแต่ขั้นแรกสุดเป็นความดำริใน ราชสำนักเอง จากนั้นจึงตกเป็นหน้าที่พิจารณาของฝ่ายรัฐบาล เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2478 พระนรราชจำนง ราชเลขานุการในพระองค์ (สมัย ร.8) ได้ทำหนังสือถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง โดยมีใจความสำคัญดังนี้

ด้วยคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สังเกตุว่า การบรรเลงเพลงสรร เสริญพระบารมีนั้น ในต่างประเทศมีสองอย่าง คือ ธรรมดา และโดยสังเขป และมักมีการบรรเลงอย่างสังเขปในงานต่างๆ อันมิใช่ทางราชการ เช่น ในงาน มหรสพ เป็นต้น และเห็นว่าถ้าเป็นการสมควรน่าจะอนุโลมแบบนี้มาใช้บ้าง จึง ใครให้ท่านนำเรื่องนี้มาปรึกษาคณะรัฐมนตรีพิจารณาเสนอความเห็นประกอบ การพิจารณาต่อไป¹⁴

กระทรวงวังรับเรื่องนี้ไว้แล้วเสนอต่อไปยังคณะรัฐมนตรี ที่ประชุมคณะรัฐ มนตรี เมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2478 ได้มีมติเป็นอันว่า “ตกลงให้กรมศิลปากร พิจารณาเสนอความเห็นต่อไปโดยด่วน”¹⁵ พร้อมกันนั้นกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ก็ได้แจ้งไปยังหน่วยงานต้นสังกัดอย่างกระทรวงธรรมการ ที่มีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (ถวัลย์ ธารีสวัสดิ์) เป็นรัฐมนตรีให้ได้รับทราบทั่วกันเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2478

ในกระบวนการพิจารณาหัวเรื่องดังกล่าวนี้ประกอบด้วยบุคคลสำคัญ 3 ท่าน ที่มีส่วนร่วมและมีบทบาทหน้าที่โดยตรง ได้แก่ หลวงวิจิตรวาทการ (ในนามกรมศิลปากร), สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ (ฝ่ายเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง), และ พระเจนดุริยางค์ (แผนกเครื่องสายฝรั่งหลวง ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี) เนื่องจาก เป็นเรื่องสำคัญที่ได้กลายเป็นประวัติศาสตร์โดยตัวมันเองไปเสียแล้ว สมควรที่ เรา จะพิจารณาดูความเห็นของทั้งสามท่านนี้

¹⁴ ทจช., (3) สร. 0201. 64/4 เรื่องย่อเพลงสรรเสริญพระบารมี (25 เม.ย.-12 ก.ย. 2478). เอกสารที่ใช้พิจารณาเป็นหลักฐานในหัวข้อนี้ นำมาจากแฟ้มดังกล่าวนี้เป็นส่วนใหญ่ โดยผู้เขียนจะ พยายามคงรูปแบบอักษรตามเอกสารจริงให้ได้มากที่สุด.

¹⁵ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 9/2478 วันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2478.

1. ทลวงวิจิตรวาทการ: คำใน 3 วรรคนี้ได้ความเพียงพอ (แล้ว) สำหรับจะ
แสดงความเคารพรักในพระมหากษัตริย์ (?)

ความเห็นของทลวงวิจิตรวาทการปรากฏในเอกสารร่างความเห็นกรม
ศิลปากรเรื่องบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป เนื้อความทั้งหมดมีดังนี้

ร่าง

ความเห็นกรมศิลปากร

เรื่องบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป

ความคิดที่จะจัดให้มีเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขปสำหรับบรรเลง
ในงานอันมิใช่ราชการ เช่น ในงานมหรสพ เป็นต้น โดยอนุโลมตามแบบอย่างในต่าง
ประเทศนั้น กรมศิลปากรเห็นชอบด้วย.

ตามที่ทำกันอยู่ในต่างประเทศนั้น เมื่อจะบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี
อย่างสังเขป ก็มักจะตัดเอาตอนท้ายของเพลงพิสดารมาใช้ ฉะนั้นถ้าในเมืองไทย
เราจะเอาตอนท้ายมาใช้บ้าง ก็จะเป็นการอนุโลมตามแบบอย่างของต่างประเทศ และ
ก็ไม่มีทางอื่นที่จะทำให้ผิดไปจากนี้ได้ ปัญหาจึงมีว่า ควรจะตัดเอาเพียงไหน

กรมศิลปากรขอเสนอให้ตัดเอาคำท้าย 3 วรรคมาใช้ คือ

“ขอบรรดाल	ธ ประสงค์ไค
จงสิทธิคัง	หวังวรทฤทัย
ดุจถวายชัย	ชโย”

การตัดเอามาเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่าเอาเนื้อเพลงมาร้อง ที่จริงหมายถึงให้
ดนตรีบรรเลง แต่จะให้ดนตรีบรรเลงเพียงตอนไหนก็จำต้องระลึกรึงเนื้อถ้อย
คำร้องด้วย เพราะผู้ที่รู้ภาษาไทย เมื่อได้ฟังดนตรีบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี
ย่อมจะระลึกรึงเนื้อเพลงไปด้วย และคำใน 3 วรรคนี้ได้ความเพียงพอสำหรับจะ
แสดงความเคารพรักในพระมหากษัตริย์ ถ้าบรรเลงเพลงเท่านั้นในสถานที่ซึ่งได้เห็น
พระฉายาลักษณ์เช่นในโรงมหรสพ การที่ผู้ฟังนึกถึงคำเหล่านี้ก็เป็นการถวาย
ชัยมงคลแด่องค์พระมหากษัตริย์ซึ่งเราเห็นภาพหรือพระฉายาลักษณ์อยู่ตรงหน้า
ถ้าบรรเลงในที่ๆ ไม่มีพระบรมรูปหรือพระฉายาลักษณ์ คำว่า “ธ” นั้น ก็ย่อม
หมายถึงพระมหากษัตริย์จะเป็นคนอื่นไม่ได้ เป็นอันว่าได้ความและได้ผลเพียงพอ
กรมศิลปากรมีความเห็นดังนี้.

(ลงนาม) วิจิตรวาทการ¹⁶

¹⁶ ทจช. (3) สร. 0201. 64/4.

พร้อมกันนั้น หลวงวิจิตรวาทการก็ได้ทำหนังสือหรือจดหมายชั้นอักษณบัตรถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เพื่อทูลถามปรึกษาเป็นการส่วนตัว (และอาจเป็นการหยั่งเชิงดูว่าพระองค์จะคิดเห็นเช่นใด เพราะเพลงสรรเสริญพระบารมีแต่ก่อนนั้นพระองค์ทรงเป็นผู้แต่งคำร้องเอาไว้) โดยได้แนบร่างความเห็นฯ นี้ไปให้พระองค์ได้มีส่วนร่วมพิจารณาด้วย จดหมายนี้มีใจความดังนี้

กรมศิลปากร

วันที่ 4 พฤษภาคม พุทธศักราช 2478

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับคำสั่งคุณรัฐมนตรี ให้เสนอความเห็นเรื่องการตัดเพลงสรรเสริญพระบารมีให้สั้น สำหรับบรรเลงอย่างสังเขปในงานอันมิใช่ราชการ คำสั่งของคุณรัฐมนตรี มีดังนี้

“ด้วยกระทรวงวังรายงานว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สังเกตุว่าการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีในต่างประเทศมีสองอย่าง คือ ธรรมดา และโดยสังเขป และมักมีการบรรเลงอย่างสังเขปในงานต่างๆ อันมิใช่ทางราชการ เช่นในงานมหรสพ เป็นต้น และเห็นว่าถ้าเป็นการสมควรน่าจะอนุโลมแบบนี้มาใช้บ้าง คุณรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาลงมติเมื่อวันที่ 29 เดือนนี้ ให้กรมศิลปากรพิจารณาเสนอความเห็นเรื่องนี้ต่อไปโดยด่วน”

ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำความเห็นโดยอัตโนมัติเพื่อเสนอคุณรัฐมนตรี แต่เกรงด้วยเกล้าว่า ความเห็นอันนี้อาจผิดพลาด จึงระลึกถึงบุคคลที่ข้าพระพุทธเจ้าควรได้ถามขอคำแนะนำ ก็เห็นอยู่แต่ฝ่าละอองพระบาท ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าจะอาศัยพระบารมีขอประทานพระโอวาทในเรื่องนี้ได้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอประทานโอกาสถวายร่างความเห็นที่ทำขึ้นแล้วมาพร้อมกับหนังสือนี้โดยทางอันมิใช่ราชการ เพื่อขอประทานพระกรุณาเป็นส่วนตัวได้โปรดเกล้าฯ พิจารณาความเห็นของข้าพระพุทธเจ้าแล้วประทานพระโอวาทตามควร จะเป็นพระคุณหาที่สุดมิได้

ควรมิควรสุดแต่จะโปรดเกล้าฯ

(ลงนาม) ข้าพระพุทธเจ้า หลวงวิจิตรวาทการ

ขอประทานกราบทูล

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์¹⁷

¹⁷ เพิ่งอ้าง.

2. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์: จะบรรเลงถวายได้ก็แต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียว!

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ 6 พฤษภาคม 2478

หลวงวิจิตรวาทการ

หนังสือของท่าน ลงวันที่ 4 ทหารเรือไปด้วยเรื่องตัดเพลงสรรเสริญพระบารมีนั้น ได้รับทราบความแล้ว

ฉันเห็นจะให้ความเห็นแก่ท่านไม่ได้ถนัดนัก เพราะการตัดเพลงสรรเสริญพระบารมีนั้น เป็นการที่จะทำให้เอาอย่างฝรั่ง ฉันเป็นผู้ร้น้อยในทางข้างฝรั่ง ไม่ทราบเลยว่าเขาตัดกันอย่างไร เมื่อท่านสอบสวนได้ความว่าเขาตัดเอาทำนองเพลงเราจะตัดเอาทำนองอย่างเขาบ้าง ก็นับว่าเป็นทางที่ทำไมผิด

ทีนี้ปัญหาที่ว่าควรจะตัดเอาเพียงไหน ท่านออกความเห็นให้เอาคำทำนองสามวรรคเท่านั้น ฉันก็เห็นว่าไม่ขัดข้อง แต่มานึกถึงคำฝรั่งที่เคยได้ยินเขากล่าวปรามาท ว่าชาติใหญ่แล้วเพลงสรรเสริญบารมีสั้น ถ้าเป็นชาติเล็กแล้วเพลงสรรเสริญบารมียาว หมายความว่าชาติเล็ก ๆ รู้สึกว่าเพลงสรรเสริญบารมีสั้นไม่เป็นเกียรติยศพอ ฉันคิดจะกระดากใจอยู่ในคำปรามาทอันนี้ เมื่อท่านหารือถึงการตัดเพลงสรรเสริญพระบารมีว่าจะเอาเพียงไร จึงอยากจะตัดให้สั้นเข้าไปอีก คิดว่าเอาแต่เพียงสองวรรค คือ

“จงสิทธิตั้ง หวังวรหฤทัย

 ดุจถวายชัย ชโย”

เท่านี้ก็ยังสามารถ

อนึ่งฉันควรจะบอกความเป็นมาในอดีตกาลให้ท่านทราบไว้ด้วย แต่ก่อนเพลงสรรเสริญพระบารมีได้เคยตัดมาแล้ว มีครึ่งเพลงและเต็มเพลง ครึ่งเพลง คือตั้งแต่ต้นลงมาจน “เย็นสิริเพราะพระบริบาล” สำหรับบรรเลงรับเสด็จกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เต็มเพลงสำหรับบรรเลงรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลทิวงคตแล้ว สรรเสริญพระบารมีครึ่งเพลงก็ไม่มีที่ใช้ละลายไป

มีข้อคิดใจฉันอยู่อีกต่อไป เพลงสรรเสริญพระบารมีของเรา ถืออย่างชะงัดทีเดียว จะบรรเลงถวายได้ก็แต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียว จะบรรเลงถวายเจ้านายไม่ได้ การบรรเลงถวายเจ้านายทุกวันนี้ใช้เพลงมหาชัย ซึ่งเป็นเพลงเดินธง ไม่ใช่เพลงค่านับ ส่วนเจ้าต่างประเทศที่เข้ามาเมืองไทย เห็นจะบรรเลงเพลง

สรรเสริญพระบารมีของชาตินั้นเต็มที่ จะเป็นการทำผิดหรือทำถูกฉันไม่ทราบ และ
ที่ในเมืองฝรั่งเขาทำกันอย่างไรฉันก็ไม่ทราบ ท่านควรจะสอบสวนคิดให้ตลอด
ไปเสียด้วย ฉันคิดว่า ถ้าเป็นข้อบังคับในการใช้เพลงสรรเสริญพระบารมีเสียให้
เรียบร้อยตลอดไปจะเป็นการดี

(ลงพระนาม) นริศ¹⁸

หมายเหตุ: 2 วันถัดมา (วันที่ 8 พฤษภาคม 2478) สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม
พระยานริศรานุวัดติวงศ์ ยังได้ทรงมีหนังสือให้ความเห็นเพิ่มเติมในประเด็นที่อาจ
จะทรง “ลืม” ไปในคราวแรก เนื้อความหนังสือหรือจดหมายฉบับนั้นมีดังนี้

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ 8 พฤษภาคม 2478

หลวงวิจิตรวาทการ

ฉันขอให้ความเห็นในเรื่องตัดเพลงสรรเสริญพระบารมีเพิ่มเติมอีกหน่อย
หนึ่ง ด้วยฉันได้พิจารณาเนื้อเพลงสรรเสริญพระบารมีตามที่แคร์เป่า เขาไม่เป่า
ให้ම්เสียงเสมอกัน ลางตอนเขาเป่ากระซอกให้เสียงแซงขึ้น ทั้งนั้นเขาก็ทำไปตาม
ท่าแห่งเนื้อเพลงที่อ่อนที่แซง เนื้อเพลงตรงที่ได้กับเนื้อร้องที่ว่า “ขอบันดาล
ธ ประสงค์ใด” นั้น อยู่ในตอนที่เขาเป่าแผ่วเสียง ครั้นถึงตรงเนื้อร้องว่า “จงสิทธิ
ดั่ง หวังวรหฤทัย” และต่อไปจนจบ เขาเป่ากระซอกเสียงแซงมากทีเดียว อาการที่
เขาเป่าเช่นนั้น เป็นการสนับสนุนความเห็นฉันที่ให้มาก่อน ว่าตัดเอาแค่สองตอน
เป็นสมควร เพราะจะได้ลีลาแห่งเนื้อเพลงสม่ำเสมอเรียบร้อยดีกว่าเอาสาม
ตอน แม้จะประกอบเนื้อร้องด้วยก็ไม่ขัดข้องเลย

(ลงพระนาม) นริศ¹⁹

3. พระเจนคริยางค์: เหตุผลทางด้านดนตรี.

สำเนา กรมเลขาธิการฯ รับวันที่ 1321 วันที่ 28/2/78

¹⁸ เพิ่งอ้าง.

¹⁹ เพิ่งอ้าง.

เรื่อง ให้ทำโน้ตเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป

หัวหน้าแผนกเครื่องสายฝรั่งหลวง เรียน เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ตามหนังสือที่ จ. 1726/2478 ลงวันที่ 25 เดือนนี้ ข้าพเจ้าจัดทำโน้ตเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเห็นชอบด้วยความเห็นของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในการที่จะให้มีสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป และลงมติเห็นควรใช้ 2 วรรคท้าย คือ “จงลืมหิตดัง หวังวรฤทัย ดุจถวายชัย ชโย”

เรื่องนี้ข้าพเจ้าได้ตรวจเพลงสรรเสริญพระบารมีดูแล้วเห็นว่าเท่าที่จะเริ่มต้นแต่ “จงลืมหิตดัง” (หมายถึงลูกศรสีน้ำเงินที่โน้ต) แล้ว สำหรับโน้ตตัวเริ่มต้นซึ่งกล่าวตามหลักไวยากรณ์ของการดนตรีเรียกว่าตัวโน้ตประจำชั้นที่ 6 Sumediant ของ Major Scale ซึ่งบทเพลงใดๆ จะเริ่มด้วยโน้ตตัวนี้หรือคอร์ดที่ประสานด้วยโน้ตเสียงนี้ทำไม่ได้ไม่ ถ้าจะกล่าวตามหลักนี้แล้วการเริ่มต้นของบทเพลงใดๆ จะต้องเริ่มด้วยโน้ตประจำชั้นที่ใช้ Tonic chord หรือ Dominant chord โดย Tonic chord ติดตามมาทันที

ในโอกาสนี้ข้าพเจ้าใคร่ออกความเห็น เพื่อให้ได้ผลทั้งสองฝ่าย คือทั้งย่อและทั้งไม่ให้เสียหลักแห่งไวยากรณ์ของการดนตรีด้วยแล้ว อย่างน้อยควรเริ่มต้นตั้งแต่ห้องที่ 5 หมายถึงดินสอดแดง (คือตั้งแต่คำ ปวงประชา ฯลฯ)²⁰ เพราะเริ่มต้น ด้วย Dominant chord ติดต่อกับ Tonic chord และในการบรรเลงจะกินเวลา 25 วินาที แต่จะให้ดีที่สุดก็ควรเริ่มตั้งแต่ต้นทีเดียวเพียง 4 ห้อง แล้วตัดทิ้งตอนกลางไปจับเอาห้องที่ 5 (หมายถึงดินสอดแดง) ต่อไปจนจบ²¹ แต่การบรรเลงจะกินเวลา 35 วินาที ในแบบนี้ประโยคเพลงก็จะไม่เสีย (เพลงสรรเสริญพระบารมีอังกฤษ God save the king บรรเลงย่อเพียง 8 ห้องแรก กินเวลา 20 นาที) พร้อมกับหนังสือฉบับนี้ ข้าพเจ้าได้ส่งเพลงสรรเสริญพระบารมี และได้ขีดเครื่องหมายดินสอดน้ำเงินและแดงไว้เป็นที่สังเกตด้วยแล้ว แต่อย่างไรก็ดีจะ

²⁰ หมายถึง “ปวงประชาเป็นสุขะसानต์ ขอบันดาล ฐ ประสงค์ใด จงลืมหิตดัง หวังวรฤทัย ดุจถวายชัย ชโย.”

²¹ หมายถึง “ข้าวรพุทธเจ้า เอามโนและศิระกราน ปวงประชาเป็นสุขะसानต์ ขอบันดาล ฐ ประสงค์ใด จงลืมหิตดัง หวังวรฤทัย ดุจถวายชัย ชโย.”

ตกลงเห็นชอบประการใดขอได้โปรดแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบด้วย เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามความประสงค์.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด.

(ลงนาม) พระเจนดุริยางค์²²

4. การพิจารณา: ถึงอย่างไรก็ไม่ควรให้เกิน 8 ท้อง เพราะถ้ามากกว่านั้นก็เท่ากับสร้างเพลงสรรเสริญพระบารมีใหม่ ไม่ใช่ย่อ!

จะเห็นได้ว่าในขั้นตอนความเห็นของหลวงวิจิตรวาทการกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ไม่ตรงกัน แม้จดหมายฉบับแรกที่หลวงวิจิตรวาทการมีไปถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 จะแสดงท่าทีอ่อนต่อพระองค์อยู่มาก แต่การที่หลวงวิจิตรวาทการเองกลับยกเอาคำสั่งคณะรัฐมนตรีมาอ้างไว้ด้วย มีนัยยะที่ชวนให้น่าสงสัยว่าที่จริงอาจเป็นการแจ้งไปยังพระองค์ว่าถึงยังไงก็ต้องพิจารณาในประเด็นที่ว่าจะตัดยั้งใดต่างหากไม่ใช่ควรตัดดีหรือไม่นั่นเอง หลวงวิจิตรวาทการเสนอให้ตัดเหลือ 3 วรรคท้าย ได้แก่ ท่อนคำว่า “ขอบันดาล ๓ ประสงค์ใด จงสิทธิดัง หวังวรทฤทัย ดุจถวายชัย ชโย.” ส่วนสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสนอให้ตัดเหลือเพียง 2 วรรค ได้แก่ “จงสิทธิดัง หวังวรทฤทัย ดุจถวายชัย ชโย.” ทั้งนี้ก็เป็นไปตามที่ทรงเห็นว่าชาติใหญ่ เพลงสรรเสริญพระบารมีจะสั้น ส่วนชาติเล็ก ๆ เพลงสรรเสริญพระบารมีจะยาว ชะรอยพระองค์จะทรงเห็นชอบด้วยว่าสยามเป็นชาติใหญ่ชาติหนึ่ง เพลงสรรเสริญพระบารมีจึงควรจะสั้นด้วย ส่วนพระเจนดุริยางค์แรกเห็นด้วยกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ประชุม ครม. เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 จึงมีมติเห็นชอบด้วยว่า “อย่าง 2 วรรคท้ายใช้ได้ดี ฉะนั้นจึงควรให้พระเจนดุริยางค์ทำโน้ตเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขปขึ้น”²³ แต่ครั้นพอเข้าสู่การพิจารณาอีกครั้งพระเจนดุริยางค์กลับมีข้อเสนอแตกต่างออกไป ด้วยเหตุผลทางด้านดนตรี (ดังที่แสดงไว้แล้ว) พระเจนดุริยางค์เสนอให้พิจารณาออกเป็น 2 กรณี กล่าวคือ กรณีแรกอย่างน้อยควรให้เริ่มต้นตั้งแต่ท้องที่ 4 ตั้งแต่คำว่า ปวงประชา ฯลฯ เพราะเป็นการเริ่มด้วย Dominant chord ต่อด้วย Tonic chord กินเวลาบรรเลงราว 25 วินาที และอีกกรณีคือ ถ้าจะ “ให้ดีที่สุด” ควรเริ่มทีเดียวยเพียง 4 ท้อง ตัดท่อนกลางทิ้งเสียแล้ว

²² หจช. (3) สร. 0201. 64/4.

²³ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 15/2478 วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2478.

ข้ามไปห้องที่ 5 ต่อไปจนจบเพลง (ข้าวพุดเจ้า เอามโนและศิระกราน ปวงประชา เป็นคู่ประสานต์ ขอบันดาล ธ ประสงค์ใด จงสืบทิตัง หวังวรทฤทัย ดุจถวายชัย ชโย.)
เมื่อเห็นไม่ตรงกันเช่นนี้ ที่ประชุม ครม. จึงลงมติเห็นชอบให้ส่งเรื่องกลับมายังกรม ศิลปากรให้หลวงวิจิตรวาทการพิจารณาความเห็นพระเจนดุริยางค์ดังกล่าวนี้ แล้ว การสนทนา (Dialogue) ระหว่างหลวงวิจิตรวาทการกับสมเด็จพระ เจ้าฟ้ากรมพระยา นริศรานุวัดติวงศ์ ก็เกิดขึ้นอีกครั้ง

กรมศิลปากร

วันที่ 13 มิถุนายน พุทธศักราช 2478

ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ตามหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าลงวันที่ 29 เดือนก่อน กราบทูลมาว่าคณะ รัฐมนตรีเห็นชอบตามพระดำริ ในเรื่องการตัดเพลงชาติ²⁴ นั้น

ต่อมาเลขาธิการคณะรัฐมนตรีแจ้งมาว่า ได้ให้พระเจนดุริยางค์ทำโน้ตเพลง สรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขปแล้ว พระเจนดุริยางค์รายงานว่า การที่จะเริ่มต้นแต่ “จงสืบทิตัง” ยังไม่ถูกต้องด้วยหลักไวยากรณ์แห่งการดนตรี จึงเสนอ ความเห็นมาใหม่ คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาลงมติให้ส่งความเห็นของ พระเจนดุริยางค์มาให้กรมศิลปากรพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

ข้าพระพุทธเจ้าตั้งใจจะมาเฝ้ากราบทูลฝ่าละอองพระบาทด้วยตนเอง แต่ทราบ เกลัฯ ว่ามิได้ประทับอยู่ในกรุงเทพฯ ครั้นจะรออนุญาตจะเสด็จกลับก็เกรงจะเข้าไป จึงขอประทานถวายสำเนาหนังสือเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำเนารายงานพระ เจนดุริยางค์และโน้ตเพลงที่พระเจนดุริยางค์คิดตัด มาเพื่อขอประทานพระ กรุณาได้ทรงช่วยพิจารณาพร้อมกับหนังสือนี้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ไตร่ตรองดูในเรื่องนี้แล้วเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ถ้าพูดถึงการ ตัด ก็ควรตัดให้เหลือน้อย อย่างที่ประทานพระดำริไป และควรตัดเอาตอนท้าย

²⁴ ขณะนั้นมีการคิดตัดเพลงชาติ (ฉบับขุนวิจิตรมาตรา) กันด้วย แต่การนำมากล่าวปะปน กันไว้ในจดหมายนี้ด้วยนั้นเป็นความสับสนของหลวงวิจิตรวาทการเอง เพราะจดหมายฉบับนี้เป็น จดหมายกราบทูลฯ ปรึกษาเรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมีไม่ใช่เพลงชาติ สมเด็จพระ เจ้าฟ้ากรมพระยา นริศรานุวัดติวงศ์จึงไม่ได้คำตอบในเรื่องเพลงชาติ แต่เป็นเรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งก็ไม่มี อะไรมาก สมเด็จพระ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ท่านไม่สับสนหรือว่าอุ่นใจไปกับหลวงวิจิตร วาทการด้วย จึงได้ตอบจดหมายมาดังที่จะกล่าวต่อไปในเนื้อหาบทความ.

อย่างที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นของฝรั่งเศส มีบางประเทศเช่นอังกฤษ ได้ตัดเอาแต่ตอนต้น ก็เพราะว่าความเห็นในเรื่องนี้ไม่เหมือนกัน บางคนเห็นว่าตอนต้นสำคัญ บางคนเห็นว่าตอนปลายสำคัญ ถ้าฝ่ายเทคนิคในทางดนตรี เห็นว่าการขึ้นต้นด้วย “จงลืมหิด” จะผิดหลักไวยากรณ์ ก็น่าจะเพิ่มเสียงข้างหน้าแต่น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น และถึงอย่างไรก็ไม่ควรให้เกิน 8 ท้อง เพราะถ้ามากกว่านั้นก็เท่ากับสร้างเพลงสรรเสริญพระบารมีใหม่ ไม่ใช่ย่อ อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้คณะรัฐมนตรีได้ฟังคำชี้แจงความเห็นหลายทางพอที่จะเข้าใจได้ รูปปัญหาแล้วควรให้คณะรัฐมนตรีวินิจฉัยเองตามแต่จะเห็นสมควร ข้าพระพุทธเจ้าจะคิดตอบไปอย่างนี้ ขอพระบารมีเป็นที่พึ่งได้ทรงพระกรุณาช่วยทรงพิจารณา และประทานพระโอวาทเป็นเครื่องแนะนำแก่ข้าพระพุทธเจ้าด้วย.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

(ลงนาม) ข้าพระพุทธเจ้า หลวงวิจิตรวาทการ²⁵

ขอประทานกราบทูล

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

จากเอกสารนี้ จะเห็นได้ว่าความเห็นพระเจษฎาธิราชวงศ์สร้างควมว่าวุ่นใจให้แก่หลวงวิจิตรวาทการพอสมควร และนับเป็นวิธีที่แยบยลอย่างยิ่งที่เขาขอทราบพระดำริในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นการส่วนตัวก่อนที่จะเสนอความเห็นของตนเข้าสู่ที่ประชุม ครม. อีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2478 นั้นเอง คุณหลวงท่านก็ได้มีจดหมายไปถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์โดยด่วน ทั้งที่ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงประทับอยู่ที่หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ความว่าวุ่นของเขาเห็นได้จากที่ขึ้นต้นจดหมายไว้เลยว่า “ครั้นจะรอจนกว่าจะเสด็จกลับก็เกรงจะช้าไป” ก็น่าจะจริงอยู่เพราะเรื่องนี้เดิมทีน่าจะยุติไปแล้ว ตั้งแต่ที่เขาในฐานะอธิบดีกรมศิลปากรเสนอไปในครั้งแรก กระนั้นใจความสำคัญในจดหมายที่เขามิไปถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ในคราวดังกล่าวนี้ก็มิได้ประเด็นำคิด เช่นว่า “ข้าพระพุทธเจ้าได้ไตร่ตรองดูในเรื่องนี้แล้วเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ถ้าพูดถึงการตัด ก็ควรตัดให้เหลือน้อย อย่างที่ประทานพระดำริไป... และถึงอย่างไรก็ไม่ควรให้เกิน 8 ท้อง เพราะถ้ามากกว่านั้นก็เท่ากับสร้างเพลงสรรเสริญพระบารมีใหม่ ไม่ใช่ย่อ” กล่าวคือ แม้ข้อพิจารณาของพระ

²⁵ หจข. (3) สร. 0201. 64/4.

เจนดุริยางค์จะดูมีน้ำหนักเพราะเป็นเหตุผลเกี่ยวกับการดนตรีบรรเลง แต่ยังไม่เสีย
ทลวงวิจิตรวาทการก็ยังไม่กรานให้ตัดและต้องตัดให้สั้นด้วย มิฉะนั้นก็จะถือว่าเป็น
เป็นการสร้างเพลงใหม่ไม่ใช่การย่อ พร้อมทั้งสาธกเหตุผลเชิงประจักษ์จากที่เขา
เคยเห็นในต่างประเทศ เช่น อังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นต้น และต่อไปนี้เป็นจดหมาย
ตอบของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

วันที่ 17 มิถุนายน 2478

ทลวงวิจิตรวาทการ

หนังสือของท่าน ลงวันที่ 13 เดือนนี้ เรื่องตัดเพลงสรรเสริญพระ
บารมี ได้ทราบความแล้ว ฉันเห็นว่าคำคัดค้านของพระเจนดุริยางค์นั้นฟัง
ขึ้น ลีลาสแห่งเนื้อเพลงที่เหลือจากการคิดตัดเมื่อคราวก่อนจะฟังไม่
ไพเราะจริง แต่ตามที่พระเจนดุริยางค์คิดแนะนำมาฉันก็รู้สึกว่ายาวไป จึง
ได้ลองคิดตัดดูใหม่ เขียนมาให้เป็นสองอย่าง มี 8 ท้องอย่างหนึ่ง มี 4 ท้อง
อย่างหนึ่ง คิดว่าทางเนื้อเพลงจะฟังดีทั้งสองอย่าง อย่าง 8 ท้องนั้น ปู
ให้เนื้อเพลงฟังติดต่อกันไพเราะ และรักษาเนื้อร้องไว้ให้มีระเบียบดีด้วย
แต่ดูจะยาวไป อย่าง 4 ท้องจะได้สั้น และเนื้อเพลงก็เป็นระเบียบดี มีต้น 2
ท้อง ปลาย 2 ท้อง แต่เนื้อร้องนั้นความบกพร่อง ถ้าไม่เป็นท่วงแกเนื้อ
ร้องด้วยคิดจะไม่ใช้ร้องแล้ว เอาอย่าง 4 ท้องจะเป็นดี

ฉันคิดว่าท่านควรเรียกพระเจนดุริยางค์มาหารือ ถ้าเห็นดีด้วย
กันแล้วก็ควรเสนอความเห็นขึ้นไปใหม่ ที่จะสละให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา
เองนั้นถ้าหากว่าในคณะรัฐมนตรีไม่มีผู้เข้าใจในทางเพลงอยู่ในนั้นแล้ว อาจ
ลงมติพลาดพลังไปก็ได้ หากเป็นทางที่ดีไม่ว่าทั้งนี้จะต้องมีการใดก็
แล้วแต่ท่านจะพิจารณาเห็นสมควร ได้ส่งโน้ตเพลงของพระเจนดุริยางค์
กลับคืนมาให้ด้วยแล้ว

(ลงพระนาม) นริศ²⁶

แรกสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงยอมรับว่าถ้าตัด
ตามแบบเดิมที่เสนอไปในคราวก่อนก็จะไม่ไพเราะ “ตามลีลาสแห่งเนื้อเพลง” แต่

²⁶ เพิ่งอ้าง.

ตามที่พระเจนดุริยางค์คิดแนะนำมาพระองค์ก็กลับบอก “รู้สิกว่ายาวไป” จุดนี้เดิมทีสะท้อนว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ไม่ได้ว่ารุนแรงหรือ “บ้าจี้” ไปด้วยท่วงวิจิตรวาทการ มีการพิจารณาอีกครั้งโดยได้ลองคิดตัดดูใหม่ ทรงทดลองเขียนโน้ตส่งให้เป็นสองอย่าง มี 8 ห้องอย่างหนึ่ง และ 4 ห้องอีกอย่างหนึ่ง แต่ท้ายสุด สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ก็ยื่นกรานตามข้อเสนอเดิมของพระองค์ (ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของท่วงวิจิตรวาทการ) เช่นกัน กล่าวคือเห็นว่าควรจะให้เหลือเพียง 4 ห้องจึง “จะเป็นดี” พร้อมกันนั้นก็เสนอท่วงวิจิตรวาทการให้หารือกับพระเจนดุริยางค์โดยตรงจะเป็นการดีเสียกว่าที่จะผลักภาระการพิจารณาไปที่ประชุม ครม. ด้วยเหตุผลที่ว่าในที่ประชุม ครม. เองนั้นอาจไม่มีผู้รู้ในทางเพลง เป็นต้น แต่ความจริงผู้เขียนคิดว่าพระองค์ไม่ว่างพระทัยต่อที่ประชุม ครม. มากกว่า เพราะจากสภาพการณ์ระยะหลังกรณีกบฏบวรเดช และการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ฝ่ายกษัตริย์นิยมพบกับความตกต่ำ อำนาจต่าง ๆ ตกไปอยู่ที่รัฐบาลผู้ก่อการฯ การจะประกาศยกเลิกเพลงสรรเสริญพระบารมีจึงอาจมีความเป็นไปได้สูง ขณะเดียวกันแม้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าท่วงวิจิตรวาทการได้ไป “หารือ” หรือพูดจาตกลงกันเป็นส่วนตัวกับทางพระเจนดุริยางค์ดังที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงแนะนำนั้นหรือเปล่า แต่ก็เป็นที่เชื่อแน่ว่าน่าจะมีการพูดคุยกันเป็นส่วนตัวระหว่างทั้งสองในเรื่องนี้ เพราะในความเป็นจริงปรากฏออกมาภายหลังจากนั้นว่า ฝ่ายทางพระเจนดุริยางค์ก็ไม่ได้มีปัญหาอะไรอีกทั้งที่ในตอนแรกพระเจนดุริยางค์ก็ยื่นกรานตามความเห็นตนหนักแน่น ตอนหลังกลับตกลง “เห็นว่าถูกต้องกันแล้ว”²⁷ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นท่วงวิจิตรวาทการนั่นเอง ทั้งนี้โดยเลือกเอาอย่าง 4 ห้อง ประกอบด้วยคำร้องทั้งหมดดังนี้

ข้าวรพุทธเจ้า	ขอบันดาล	ธ ประสงค์ใด	
จงสฤษดิ์ดี	ห้วงวรฤทัย	ดุจถวายชัย	ชัย.

พร้อมกันนั้นพระเจนดุริยางค์ก็ได้อาสาจะพิจารณาเขียนโน้ตสำหรับประกอบบรรเลงประสานกับ “เปียโน” (เปียโน) และว่าถ้าประสงค์จะให้ทำฉบับรวมเครื่อง (Score) สำหรับวงดนตรีเครื่องสาย (Orchestra) และ/หรือสำหรับวงแตรแบบทหาร (Military Band) ด้วยแล้วตนก็จะดำเนินการต่อไป จากนั้นในวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ.

²⁷ เพิ่งอ้าง.

2478 กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี โดยนายดิเรก ชัยนาม (ขณะนั้นมีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเลขาธิการคณะรัฐมนตรี) ก็จึงได้มีหนังสือแจ้งไปยังพระนรราชจำนงราชเลขานุการในพระองค์ให้ทรงรับทราบ เป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการความพิจารณาเรื่องย่อเพลงสรรเสริญพระบารมีในครั้งนี้

ที่ ร. 4608 / 2478

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

20 สิงหาคม 2478

เรื่อง เพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป

จาก เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ถึง ราชเลขานุการในพระองค์

ด้วยเดิมกระทรวงวังรายงานว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สังเกตว่าการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีในต่างประเทศมี 2 อย่าง คือ ธรรมดา และโดยสังเขป และมีกับรรเลงอย่างสังเขปในงานอันมิใช่ทางราชการ จึงเห็นว่าน่าจะอนุโลมนำมาใช้บ้างและขอให้ปรึกษาคณะรัฐมนตรีต่อไป คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้กรมศิลปากรพิจารณาเสนอความเห็นในเรื่องนี้ ซึ่งกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้แจ้งมติคณะรัฐมนตรีให้กระทรวงวังในครั้งนั้นทราบเป็นลำดับมา บัดนี้กระทรวงธรรมการรายงานว่า กรมศิลปากรได้พิจารณาเรื่องนี้โดยติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระเจนดุริยางค์เป็นที่ตกลงกันแล้ว ดั่งโน้ตประกอบบทร้องพร้อมป๊อโนซึ่งได้แนบมาพร้อมกับหนังสือนี้ และว่าถ้าประสงค์จะให้ทำคะแนนรวมเครื่อง (Score) สำหรับวงเครื่องสาย (Orchestra) หรือวงแตรทหาร (Military Band) ด้วยแล้ว ก็จะได้ดำเนินการต่อไป คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาลงมติเห็นชอบด้วย และให้กระทรวงธรรมการสั่งกรมศิลปากรดำเนินการทำคะแนนรวมเครื่องขึ้นต่อไป

จึงแจ้งมาเพื่อจักได้นำความเสนอคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทราบต่อไป.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงนาม) ดิเรก ชัยนาม

ผู้ช่วยเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ลงนามแทน.²⁸

²⁸ เพิ่งอ้าง.

เพลงสรรเสริญพระบารมีศักดิ์
สำหรับร้องประกอบเปียโน

ตัวอย่างสง่ามาเผยแพร่ ม.ม.จ. 72.
Andante maestoso

ร้อง

ข้า วรรณพิ เจา ขอ บัน คาท ช ประสงค์ ใก จง

เปียโน

สฤณี กัง หวัง ระหฤ หัย ฤ จ ด วย ชัย ช โย

ภาพโน้ตเพลงสรรเสริญพระบารมีจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ทั้งนี้แม้จะมีฉบับย่อขึ้นใช้ใหม่แล้ว แต่ใช้ว่าฉบับเดิม (หรือที่เรียกกันตามสำนวนขณะนั้นว่า “ฉบับพิสดาร”) จะถูกยกเลิกไป จากวัตถุประสงค์เดิมที่จะให้มีฉบับย่อขึ้นมาเพื่อใช้ในงานพิธีอัน “มิใช่ทางราชการ” สมัยนั้นจึงปรากฏว่ามีเพลงสรรเสริญพระบารมีสำหรับใช้ 2 โอกาส และ 2 เวอร์ชัน (versions) ควบคู่กัน ถ้าการย่อเกิดขึ้นโดยไม่ยึดต่อเค้าโครงถ้อยคำและความหมายเดิม หรือหากต้องมีขนาดความยาวเกิน 8 ท้องเพลง นั่นก็อาจถือได้ว่าเป็นการสร้างเพลงใหม่ขึ้นมาอีกเพลงหนึ่งต่างหากอย่างที่หลวงวิจิตรวาทการตั้งข้อสังเกตไว้นั่นเอง อันที่จริงถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นได้ว่าคำร้องฉบับย่อนี้ก็หาได้ผิดเพี้ยนไปจากที่หลวงวิจิตรวาทการเคยเสนอไว้ตั้งแต่ตอนต้น (ในเอกสารร่างความเห็นกรมศิลปากร) เพียงแต่ถึงที่สุดแล้วมีการเพิ่มวลีขึ้นต้นใหม่ ด้วย “ข้าพระพุทธเจ้า” ซึ่งนั่นเป็นความเห็นพ้องร่วมกันทั้งพระเจนดุริยางค์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, และหลวงวิจิตรวาทการ กล่าวคือถึงอย่างไรก็ต้องตัด ไม่มีการพิจารณาหรือแย้งกันว่าไม่ควรตัด และเมื่อจะตัดก็ไม่ให้มีคำร้องยาวไปกว่านั้น (8 ท้องเพลง) การย่อฉบับพิสดารในปี 2483 รวมทั้งการยกเลิกฉบับสังเขปนี้ไปโดยหันกลับมาใช้ฉบับเดิม (แบบเต็มเพลงเช่นที่เคยใช้ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิ) และใช้เป็นฉบับมาตรฐานเพียงฉบับเดียวเช่นปัจจุบันนี้ก็มิใช่นัยสำคัญเช่นกัน ซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงในขั้นถัดไป

ประเด็นในที่นี้ แนนอนการย่อหรือการมีอีกฉบับขึ้นใช้ในโอกาสที่ต่างออกไปไม่เพียงสะท้อนนัยความหมายและความสำคัญที่สังคมการเมืองขณะนั้นมีต่อสถาบันกษัตริย์ นอกจากนี้ถ้อยคำเปลี่ยน (เพลงสรรเสริญพระบารมีเปลี่ยนไป?) พิธีกรรมที่สร้างประกอบบทเพลงก็เปลี่ยนไปเช่นกัน น่าสังเกตว่า แม้พิธีกรรมของเพลงสรรเสริญพระบารมีจะถูกใช้คู่เคียงกับเพลงชาติ แต่ก็ปรากฏมีความพยายามที่จะแบ่งแยกพิธีกรรมทั้งสองนี้ออกจากกัน ไม่ได้ใช้เคล้าหรือคู่กันแต่อย่างใด โอกาสที่ต้องการจะถวายความเคารพต่อองค์พระมหากษัตริย์ ก็ให้บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีเป็นการเฉพาะ และสำหรับโอกาสที่ต้องการจะแสดงความคำนับต่อชาติและรัฐธรรมนูญ และที่สำคัญในพิธีอันเกี่ยวแก่ประชาชน รัฐบาลคณะราษฎรสมัยนั้นประกาศให้มีการขับร้องหรือบรรเลงเพลงชาติ อีกทั้งในพิธีที่จะมีการเสด็จพระราชดำเนินและมีความประสงค์ที่จะแสดงความเคารพต่อชาติในที่นั้น รัฐบาลสมัยนั้นยังประกาศอย่างมั่นใจว่า “จะบรรเลงเพลงชาติด้วยก็ได้” ฉะนั้นเมื่อเทียบกับเพลงชาติ เพลงสรรเสริญพระบารมีไม่ได้มีความสำคัญมากเท่าที่คิด (และปฏิบัติกันเช่นในปัจจุบัน) ตรงนี้เองที่เป็นคำตอบสำหรับผู้ที่อาจจะมีคำถามหรือตั้งข้อสังเกตว่า ทำไม? เพราะอะไร? และอย่างไรหรือ? เพลงสรรเสริญพระบารมีจึงไม่มีคำร้องตลอดจนการสมมติเชิงพิธีกรรมที่บ่งนัยสัมพันธ์กับ Idea เรื่อง “ชาติ”

เพลงสรรเสริญพระบารมีมุ่งถวายความเคารพต่อองค์กษัตริย์เป็นการเฉพาะโดยไม่เกี่ยวกับ “ชาติ” ขณะเดียวกันเพลงชาติโดยเฉพาะฉบับมาตรฐานบังคับที่ใช้มาจนปัจจุบัน (ซึ่งได้จากคราวประกวดแต่งเนื้อร้องและทำนองในปี 2482) ก็ไม่มีคำร้องและ/หรือพิธีกรรมอันเกี่ยวข้องกับองค์กษัตริย์ ตรงข้ามกลับมีเนื้อร้องระบุว่า “เป็นประชารัฐ” (ไม่ใช่ราชรัฐ/ชาติ) เอาเข้าจริงเดิมทีทั้งสองอย่างนี้ (ชาติกับกษัตริย์) สำหรับยุคสมัยนั้น (หลัง 24 มิถุนายน 2475 ต้นๆ) ก็อบได้กลายเป็นคนละเรื่องกันไปอย่างสิ้นเชิง

หากแต่การเชิดชูไว้ในฐานะ “ประมุขของชาติ” ก็กลับมีสภาพย้อนศร กล่าวคือ ชัดแย้งในตัวเอง ซึ่งนั่นเป็นเงื่อนไขที่ “เปิด” ให้แก่การกลับมาของอำนาจในแบบสมบูรณาญาสิทธิ หรือกล่าวคือเป็นอะไรที่เหนือกว่าและสูงส่งกว่า “ชาติ” ทั้งโดยนัยยะและในความเป็นจริง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็นับว่าเหมาะสมลงตัวทีเดียวสำหรับประเด็นเจตจำนงค์ของ 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านสะท้อนไว่ว่านั่นเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับ “ปฏิวัติ” นั่นเอง²⁹ ความสำเร็จหรือล้มเหลวของคณะราษฎรจึงสามารถดูได้จากความสัมพันธ์ระหว่างสภาอภิราชสำนัก หรือแห่งหนึ่งคือ พระราชอำนาจในองค์กษัตริย์ที่กลายเป็นสิ่งใหม่เกิดขึ้นในช่วงหลัง นับเป็นสิ่งที่ไม่เคยปรากฏมีมาในรัชกาลก่อนๆ

²⁹ เช่น เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, การปฏิวัติ 2475 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพทยา, 2514). เกษียร เตชะพีระ, “แต่ปริติ พนมยงค์: นักอภิวัฒน์ประชาธิปไตยแห่งระบอบราชการไทย,” ใน วิสามมัญญานีก (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ทางไท, 2537), น. 76-81.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ, 2540). เจษฎา อรุณีพัฒน์พงศ์, “ผลสะท้อนของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ที่มีต่อกระบวนการเมืองไทยระหว่าง พ.ศ. 2475-2495,” ใน การเมือง-การปกครองไทยสมัยใหม่: รวมงานวิจัยทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: เอกสารวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (พิมพ์โดยโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 2522), น. 468-521.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร, และคริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (เชียงใหม่: ตรีสวิน, 2539).

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2475 การปฏิวัติของสยาม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2535). อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543).

เสนห์ จามริก, การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529).

Benjamin A. Batson, *The End of the Absolute Monarchy in Siam* (Singapore: Oxford University Press, 1984). เป็นต้น.

กลับมาที่ประเด็น “ชาติ” กับ “กษัตริย์” (ที่ว่าเกือบได้กลายเป็นคนละเรื่องกันไปแล้ว) ภายหลังจากที่ขึ้นตอนพิจารณาย่อเพลง (สรรเสริญพระบารมี) ได้เสร็จสิ้นไปในเดือนกันยายน พ.ศ. 2478 ต่อมาเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาฯ ก็ได้ “ประกาศระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ” ออกมาบังคับใช้ ใจความสำคัญของเอกสารดังกล่าวสะท้อนประเด็นที่ว่านี้

ประกาศระเบียบการบรรเลง

เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ

โดยที่เห็นสมควรวางระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ คณะรัฐมนตรีจึงได้ปรึกษาลงมติด้วยความเห็นชอบของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้ประกาศระเบียบการบรรเลงดังต่อไปนี้

1. เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาตินั้นมีแบบสังเขปและแบบพิสดารดังตัวอย่างที่สอบุดได้ ณ กรมศิลปากร

2. โอกาสอันใดสมควรจะบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาตินั้นอาศัยหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ ในกรณีที่มีมุ่งหมายจะถวายความเคารพแก่พระมหากษัตริย์ เฉพาะพระองค์ก็ดี หรือในฐานะที่ทรงเป็นพระประมุขแห่งชาติก็ดี สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี และในกรณีที่มีมุ่งหมายจะแสดงความเคารพต่อชาติก็สมควรบรรเลงเพลงชาติ ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขดังจะกล่าวต่อไป

3. ในการพิธีซึ่งเสด็จพระราชดำเนินหรือมีการกำหนดเสด็จพระราชดำเนินหรือมีความมุ่งหมายที่จะถวายความเคารพแก่พระมหากษัตริย์นั้น โดยปกติสมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขป แต่ถ้าเป็นพิธีใหญ่ เช่น ที่มีกำหนดให้แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ก็สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบพิสดาร

ในการพิธีดังกล่าวแล้ว ถ้ามีความประสงค์จะแสดงความเคารพต่อชาติด้วย จะบรรเลงเพลงชาติด้วยก็ได้ ส่วนจะบรรเลงแบบสังเขปหรือแบบพิสดารนั้นให้อนุโลมตามความในวรรคก่อน

4. ในการพิธีอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับประชาชนนั้น โดยปกติสมควรบรรเลงเพลงชาติแบบพิสดาร

5. ในการสโมสรสนับนิต ถ้าตีฆ้องถวายพระพรพระมหากษัตริย์สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ถ้าตีฆ้องเพื่อความเจริญของชาติและรัฐธรรมนูญก็สม

ควรรบเพลงเพลงชาติ

โดยปรกติสมควรบรรเลงแบบสังเขป แต่ถ้ามีการเลี้ยงเป็นพิธีใหญ่ก็สมควร
บรรเลงแบบพิสดาร

6. ในกรมทหารสมควรรบเพลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขป แต่
ถ้ามีการแสดงเป็นพิธีใหญ่ก็สมควรบรรเลงแบบพิสดาร

7. ระเบียบการนี้เกี่ยวกับการบรรเลง เพราะฉะนั้นถ้ามีการร้องเพลงสรร
เสริญพระบารมีหรือเพลงชาติแล้วก็ย่อมบรรเลงประกอบคำร้องจนสิ้นบทเพลง

8. ในกรณีอื่นๆ ที่มีได้บ่งไว้ในระเบียบการนี้ ให้นำข้อความในระเบียบ
การนี้มาใช้ โดยอนุโลม ทั้งนี้ให้เริ่มใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พุทธ
ศักราช 2478 เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ 4 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2478

พอ. พหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี³⁰

จากสยามินทร์กลายเป็นกษัตริย์ไทย³¹

เหตุการณ์ที่มีความสำคัญต่อเรื่องนี้ลำดับถัดมา ได้แก่ การเปลี่ยนผ่านจาก
ประเทศสยามเป็นประเทศไทยในปี พ.ศ. 2482 นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผล
อย่างลึกซึ้งต่อการยอเพลงสรรเสริญพระบารมีในปีต่อจากนั้น (2483) ทั้งนี้หาก
จะนับย้อนกลับไปพิจารณา 24 มิถุนายน 2482 ก็สามารถนับย้อนกลับไปได้ถึง
24 มิถุนายน 2475 ซึ่งนั่นเป็น “เหตุ” ที่ส่ง “ผล” ให้พระมหากษัตริย์ในฐานะที่
ทรงเป็นผู้กระทำการทางการเมืองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิกลายเป็นเสมือน
หนึ่งองค์พระประมุขผู้ถูกกระทำ หรือสัญลักษณ์สูงสุดตามระบอบประชาธิปไตย

³⁰ ขณะนั้นยังนับเดือนเมษายนเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่อยู่ ฉะนั้นเดือนกันยายน 2478 จึงมา
ก่อนเดือนกุมภาพันธ์ 2478

อนึ่งผู้เขียนเห็นจะต้องกล่าวไว้ในที่นี้ด้วยว่า นักประวัตเพลงที่เคยใช้เอกสารนี้มาก่อนผู้เขียน
นั้นได้แก่ ครูเงิน [นามแฝง] ใน เพลงไทยตามนัยประวัติ. เพียงแต่การตีความของผู้เขียนในที่นี้มีความ
แตกต่างอย่างมากกับกรณีสารคดีเชิงบรรยายของครูเงิน.

³¹ หัวข้อนี้ส่วนหนึ่งเป็นการโน้ตย่อไต่เต้าที่ผู้เขียนเคยเสนอไว้ใน ก่าพล จำปาพันธ์, “การเมือง
ของการสมมตินามประเทศ: จากสยามเป็นไทยในทศวรรษ 2480,” (พิมพ์ใน วารสารอักษรศาสตร์ มหา
วิทยาลัยศิลปากร ฉบับประจำเดือนธันวาคม 2547-พฤศจิกายน 2548).

รัฐธรรมนูญ เป็นที่ยอมรับกันหลังจากนั้นว่าพระองค์ไม่ทรงมีอำนาจโดยตรงเช่นที่เคยเป็นมาในสมัยสมบูรณาญาสิทธิ สภาที่ “ชาติ” ไม่ได้เป็นของ “กษัตริย์” เริ่มสำแดงฤทธิ์เดช รัฐบาลคณะราษฎรในการนำของหลวงพิบูลสงครามยังคงพยายามก่อการเปลี่ยนแปลงสืบต่อ 24 มิถุนายน 2475 ตามแนวทางของตน ถัดจาก “รัฐธรรมนูญ” ภาพลักษณ์ “ผู้นำ” ถูกเชิดชูราวกับแทนที่ “กษัตริย์” ดังปรากฏมีการช่วงใช้พื้นที่การเมืองสาธารณะเดิมที่เคยเป็นของกษัตริย์ เช่น มีการบังคับประชาชนให้ทำความเคารพรูปและร้องเพลงสรรเสริญผู้นำตามโรงเรียน โรงละคร เชิญชวนให้ประชาชนประดับรูปผู้นำตามบ้านเรือน มีแจกรูปผู้นำขณะเยี่ยมเยียนประชาชน วันเกิดผู้นำมีพิธีกรรม ทำบุญ บรรเลงเพลงมหาฤกษ์ และเรียกร้องประชาชนให้ร่วมใจกันชกธงชาติ สัญลักษณ์ตราไก่ (หลวงพิบูลฯ เกิดปีระกา) ถูกใช้เหมือนจะทดแทนตราครุฑ และขณะเดียวกับที่เพลงสรรเสริญพระบารมีถูกละเลยก็มีการแต่งเพลงสดุดีพิบูลขึ้นใช้เป็นการเฉพาะ เป็นต้น³²

ในเมื่อเดิม “ชาติ” กับ “กษัตริย์” ถือเป็นเหมือนสิ่งเดียวกัน แทนที่การยกเลิบทบหาเดิมของ “กษัตริย์” จะกลายเป็นการยกเลิก “ชาติ” ไปด้วย เอาเข้า

³² กล่าวกันว่ากรกระทำในครั้งนั้นเป็นผลงานของบุคคลสนิททั้ง 4 ซึ่งถูกขนานนามว่าเป็น “จตุสดมภ์” (ยूर, เกียร, เพียร, นวล) ได้แก่ จอมพลเรือหลวงยุทธศาสตร์, หลวงวิเชียรแพทยาคม, พระราชธรรมนิเทศ, และหลวงสารานุประพันธ์ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าไม่มีหลวงวิจิตรฯ หรือกล่าวอีกนัยคือ หลวงวิจิตรฯ ไม่ได้ถูกผนวกรวมเป็นจตุสดมภ์หรือ “สี่บุโรทิศของระบอบพิบูล” ทั้งที่จริงปรากฏว่า หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้มีบทบาทอย่างยิ่งต่อภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำใหม่นี้ ขณะเดียวกันก็ดูเหมือนว่าบทบาทของจอมพล ป. ในฐานะผู้กระทำกรจะถูกเคลียร์โดยอ้างเป็นเพราะ “จตุสดมภ์” มากกว่า ส่วนตัวจอมพล ป. นั้นถือว่า “บริสุทธิ์” หรือไม่มี “มลทิน” อะไรในกาลต่อมา แต่อย่างไรก็ดี ในคำให้การต่อคณะกรรมการสอบสวนคดีอาชญากรรมสงคราม หลวงอดุล อดุลเดชจรัส (บัตร พึ่งพระคุณ) ผู้ซึ่งเป็นทั้งเพื่อนสนิทและผู้ทำงานร่วมรัฐบาลจอมพล ป. ได้ตั้งข้อสังเกตโดยกล่าวพาดพิงถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “จอมพล ป. มักชอบคนประจบสอพลอ แต่ผู้ที่ไปสอพลอนั้น มักเป็นผู้ที่ไ้กว่าและมีชื่อเสียงไม่ได้ไม่เป็นที่เคารพของผู้อื่น บุคคลเหล่านี้ถือเอาจอมพล ป. เป็นที่พึ่ง เพราะถ้าปราศจากจอมพล ป. แล้ว ตัวก็จะต้องพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ไปแต่ถ้าบุคคลใดซึ่งเป็นคนหลักแหลมรู้เท่าถึงการนี้ของจอมพล ป. แล้ว จอมพล ป. ก็มักไม่ไว้วางใจ แม้ผู้นั้นจะมีความสามารถเป็นที่นิยมชมชอบของผู้อื่น ก็ต้องเป็นผู้ที่อยู่ในสายตาและความสังเกตของจอมพล ป. แล้วก็พยายามที่จะกระทำด้วยประการใด ๆ ให้ผู้นั้นขาดความนิยมเลื่อมใสลงไป ผู้ที่ไปประจบสอพลอและเป็นผู้ที่จอมพล ป. ไว้น้อมใจนั้น เท่าที่ข้าได้สังเกตพบเห็นมี พล.ท. พระวิชัยยุทธเดชาคม พล.ท. พระประจันปัจฉิม หลวงวิจิตรวาทการ หลวงสารานุประพันธ์ หลวงยุทธศาสตร์โกศล เป็นต้น” (จากหน้า 104 ใน. สุพจน์ ตำนตระกุล [รวบรวม] พล.ต.อ. อดุล อดุลเดชจรัส พุดถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม (กรุงเทพฯ: ศิริพรการพิมพ์, 2522).

จริงก็เป็นอย่างที่เราเขียนสะท้อนไว้ข้างต้น กล่าวคือทั้งสอง (ชาติกับกษัตริย์) ถูกถือว่าเป็นคนละอย่างกัน ไม่เพียงไม่มีการยกเลิกรากแต่ในเวลาต่อมาการสร้างชาติทั้งที่ฝ่ายหลวงพิบูลฯ เองก็คิดว่าชาตินั้นมีอยู่แล้วกลับกลายเป็นภารกิจอันจำเป็นเร่งด่วน³³ แต่ก่อนที่นโยบายสร้างชาติจะถูกเสนอออกมา สิ่งที่เป็นรากฐานให้แก่การกระทำในขั้นดังกล่าวนี้เห็นจะไม่ใช่อะไรอื่น คือการที่รัฐบาลประสบผลสำเร็จจากการรณรงค์ให้ใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติว่า “ไทย” (ไม่ใช่สยาม) โดยวิธีประกาศเป็นรัฐนิยม ฉบับที่ 1 และเสนอร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญ ขณะเดียวกันรัฐบาลสถาปนา 24 มิถุนายน 2482 ให้เป็น “วันชาติวันแรก” (ของวันชาติแบบ 24 มิถุนายน 2475)³⁴ มีการจัดงานฉลองวันชาติ สร้างสะพานเฉลิมวันชาติ จัดทำเหรียญที่ระลึกวันชาติ ออกแสตมป์วันชาติมาใช้ ทำพิธีเปิดอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยวันเดียวกันนี้ปีต่อมา (24 มิถุนายน 2483) และมีการประกวดแต่งเพลงวันชาติ 24 มิถุนายน เป็นต้น

แม้ว่าใจความสำคัญในเอกสารประกาศรัฐนิยม ฉบับที่ 1 จะระบุไว้ว่า “รัฐ

³³ ความข้อนี้ผู้เขียนบันทึกย่อและตีความจากคำกล่าวของหลวงพิบูลสงครามที่ว่า “คำว่าสร้างชาตินั้นเป็นคำสั้นอันได้ละความหมายไว้ให้เข้าใจกันมากกว่าตัวอักษรสองพยางค์ที่ปรากฏอยู่ เพราะฉะนั้นจึงอาจมีผู้เถียงว่าชาตินั้นมีมานานแล้ว เหตุใดจึงจะต้องมาสร้างกันให้เป็นอะไรขึ้นมาอีก แท้จริงความหมายของการสร้างชาตินั้นมีว่า ชาติไทยมีอยู่แล้ว แต่สถานะบางอย่างของชาติไทยยังไม่ขึ้นระดับสมความต้องการประชาชาติไทย เราจำเป็นต้องพร้อมใจกันสร้างเพิ่มเติมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ช่วยกันปรับปรุงไปจนกว่าเราทุกคนจะพอใจ หรืออย่างน้อยก็จะได้ระดับเสมออารยะประเทศ” (จากเอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี 1:35/1 เรื่องคำวินิจฉัยของนายกรัฐมนตรีแด่พี่น้องสตรีไทย, 24 มิถุนายน 2484). อนึ่งเกี่ยวกับการสร้างชาติสมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามนี้ มีผู้ศึกษาไว้อย่างเป็นเรื่องเป็นราวอยู่พอสมควร อาทิเช่น แกมสุข นุ่มนนท์, “จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย,” ใน *ฟื้นอดีต* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, 2522), น. 131-168., เจริญรัตน์ สุวรรณกุลสิทธิ์, “จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติ: วิเคราะห์จากเพลงปลุกใจ,” *ศิลปวัฒนธรรม* 9, 6 (เมษายน 2531). และในชาลววิทย์ เกษตรศิริ, ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และวิภลย์ พงศ์พนิตานนท์ [บก.], *บันทึกการสัมมนาจอมพล ป.พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544). เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคำกล่าวของหลวงพิบูลสงครามที่ผู้เขียนยกมาในที่นี้ เกิดขึ้นโดยทิ้งระยะห่างจากเวลาที่มีการออกประกาศรัฐนิยม ฉบับที่ 1 เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ (ลงวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482) ขณะเดียวกันรัฐนิยม “เรื่องชักชวนให้ประชาชนชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ” นั้นเป็นรัฐนิยม ฉบับที่ 7 ออกภายหลัง (ลงวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2482, การสร้างชาติ (ไทย) จึงเป็น “ผล” ที่ตามติดมาจาก “เหตุ” ซึ่งก็ได้แก่ การประกาศบังคับใช้ชื่อประเทศ (ไทย) อย่างเป็นทางการ (?).

³⁴ ผู้เขียนวิเคราะห์เรื่องวันชาติ และวันสำคัญต่างๆ ในสังคมไทยไว้แล้วใน *กำแพง จำปาพันธุ์*. “วันสำคัญของชาติ: ความหมาย อำนาจ และการเมือง,” *Open* 5, 38 (ธันวาคม 2546).

บาลเห็นสมควรถือเป็นรัฐนิยมใช้ชื่อประเทศให้ต้องตามชื่อเชื้อชาติ และความนิยมของประชาชนชาวไทย”³⁵ แต่การกระทำของรัฐบาลคณะราษฎรในเรื่องนี้ก็มีประเด็นมากกว่าจะเป็นเพียงเหตุผลทางเชื้อชาติ การสร้างความเป็นไทย-แอนดจีน และการอ้างความนิยมของประชาชนโดยไม่มีประชาพิจารณาหรือการสำรวจความเห็นฯ หากแต่เมื่อพินิจดูบริบทหลังคมการเมืองขณะนั้นจะเห็นได้ไม่ยากว่าการกระทำดังกล่าวนี้ (24 มิถุนายน 2482) มีนัยยะที่หมายถึงการเปลี่ยนผ่านจาก “ราชอาณาจักรสยาม” เป็น “ประเทศไทย” หรือนัยหนึ่งประเทศสยามในระบอบสมบูรณาญาสิทธิธิ์เป็นประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสภาวะอำนาจและบทบาทของสถาบันกษัตริย์ก็คือ การเปลี่ยนผ่านจากที่เป็นกษัตริย์สยามสมัยสมบูรณาญาสิทธิธิ์เป็นพระมหากษัตริย์ไทยในยุคคลมัยประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญ³⁶ หลัก

³⁵ ใน รัฐนิยม และการอบรมจรรยา มารยาท (กรมสรรพสามิตพิมพ์เป็นมิตต์พลีเนื่องในงานถวายพระภุชชินพระราชนาน ฦ วัดศาลาปูน จ. พระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483), น. 2 (เน้นคำโดยผู้เขียน) ทั้งนี้ทั้งนั้นรัฐนิยมฉบับที่ 1 นี้หาได้ส่งผลต่อการบังคับใช้ชื่อประเทศเป็น “ไทย” เท่าที่ควรไม่ feedback จากประกาศฉบับนี้โดยตัวมันเองมิได้น้อยมาก เนื่องจากถูกยกเลิกไปในระยะเวลาไม่นานหลังประกาศใช้โดยการที่กรมโฆษณาการงดอ่านประกาศนี้ผ่านทางวิทยุกระจายเสียงฯ ในปี 2484 ขณะที่เพิ่งเริ่มประกาศใช้ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ความสำคัญของรัฐนิยมฉบับนี้ได้แก่ การที่มันกลายเป็น “กฎหมาย” ในกาลต่อมา โดยมาตรา 3 แห่งรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศ พ.ศ. 2482 ข้อมูลประกอบการพิจารณานี้มาจาก ทชช., (2)สร.0201.45/8 เรื่องงดอ่านรัฐนิยมบางฉบับทางวิทยุกระจายเสียง (11 ก.ค. 2484-29 ส.ค. 2485).

³⁶ ผู้เขียนตกผลึกในการคิดประเด็นนี้ (และได้แก้ไขปัญหาบางประการ) จากที่ได้อ่าน มานิตย์ นवलละอ, การเมืองไทยยุคสัญลักษณ์รัฐไทย (กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองรัตนปรีณตั้ง, 2540). ทั้งนี้ในงานมานิตย์ก็ยังไม่ได้เสนอหลักฐานอะไรให้เห็นเป็นที่แน่ชัดสำหรับที่มาของการพิจารณาตีความของเขา ตรงข้ามมานิตย์กลับอาศัยการคิดเชิงตรรกะ (หรือเดาสู่?) มุ่งชี้ประเด็นนี้ว่า “การเปลี่ยนชื่อประเทศอาจถือได้ว่ามีลักษณะของการต่อต้านเจ้านายเช่นกัน เพราะชื่อ ‘สยาม’ นั้นเป็นสิ่งที่มาจากผู้ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิธิ์ราชย์ นอกจากนั้น คำว่า ‘สยาม’ อาจมีผลต่อการเรียกพระนามของพระมหากษัตริย์ด้วย โดยที่พระนามของพระมหากษัตริย์เรียกได้หลายอย่าง เช่น ‘พระสยามินทร์’ ดังนั้นถ้าเปลี่ยนชื่อ ‘สยาม’ เป็น ‘ไทย’ ก็จะไม่ มี ‘ไทยมินทร์’ อันมีผลทำให้ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ลดลงได้ทางหนึ่ง” (น. 91) ไม่เพียงแต่เจือจางด้วย agenda เรื่องการแอนตี้เจ้าของรัฐบาลคณะราษฎร ซึ่งไม่จริงทั้งหมด ไม่เป็น absolute truth หากเป็นแต่เพียงสัจจะสมมติ (assumed truth) หรือไม่ก็เพียง half truth ที่เกิดขึ้น/ก่อรูปกันภายหลัง “จุดอ่อน” ของมานิตย์ในประเด็นนี้ยังอยู่ตรงที่ประเมินอาณาเขตอำนาจเชิงสถาบันของกษัตริย์หลัง 2475 ในระดับที่ไม่อาจจะกล่าวได้เลยว่าสอดคล้องกับความจริงที่เป็นส่วนทั้งหมด ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ อำนาจสถาบันฯ ไม่เพียงไม่ลดลงโดยการต่อต้านจากคณะราษฎรดังที่มานิตย์สะท้อน แต่เปลี่ยนเงื่อนไขไปจากเดิม (สมัยสมบูรณาญาสิทธิธิ์) ต่างหาก และอันที่จริงคณะราษฎรหรือแม้แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามในงานมานิตย์เองก็

ฐานที่ยืนยันการตีความข้อนี้ได้แก่ รัฐนิยม ฉบับที่ 8 ซึ่งมีเนื้อความทั้งหมดดังนี้

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี
ว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 8
เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี

โดยเหตุที่ได้บัญญัติให้เรียกชื่อประเทศว่าประเทศไทย รัฐบาลจึงเห็นควร
แก้ไขบทเพลงสรรเสริญพระบารมีให้มีคำว่าสยาม และตัดตอนข้อความและ
ทำนองให้กระชับรัดกุมเหมาะสมยิ่งขึ้น คณะรัฐมนตรีจึงลงมติเป็นเอกฉันท์ให้
ประกาศเป็นรัฐนิยม แก้ไขบทเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบพิสดาร ให้มีข้อความ
ดังต่อไปนี้

ข้าวมพุทธเจ้า	เอามโนและศิระกราน
นบพระภูมิบาล	บรมกษัตริย์ไทย
ขอบันดาล	ธ ประสงค์ใด
จงสถิตตั้ง	หวังวรหฤทัย
ดุจถวาย ไชย	ชโย.

ส่วนทำนองเพลงแบบสังเขปนั้น ให้คงไว้ตามเดิม

ประกาศมา ณ วันที่ 26 เมษายน พุทธศักราช 2483

พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรี³⁷

จะเห็นได้ว่า นอกจากความกระชับสั้นของเพลงแล้ว เพลงสรรเสริญพระ
บารมีฉบับนี้ยังไม่ปรากฏมี “สยามินทร์” ซึ่งเป็นพระปรมาภิไธยย่อขององค์กษัตริย์

ยังเป็นผู้ที่จงรักภักดีอีก “รูปแบบ” หนึ่ง ซึ่งภายหลังมีพัฒนาการคลี่คลายมาจนถึงสมัยรัชกาลปัจจุบัน
(ดูรูปภาพผนวกท้ายบทความ) แม้จะถูกกล่าวหาจากพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ และฝ่ายปรีดีว่า ครั้งนั้นจอมพล
ป. “กระทำการเพื่อจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง” ภายหลังจอมพล ป. ก็ยังสามารถปฏิเสธได้อยู่ดี (ดู
เอกสารหลักฐานใน ปรีดี พนมยงค์, บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่
ที่ 2 (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปีชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส,
2543). และครั้งนั้น (ทศวรรษ 2480) จอมพล ป. เพียงแต่อ้างว่า “พระมหากษัตริย์ยังเป็นเด็กเห็นแต่
รูป” (รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 20/2485 วันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2485) กระนั้นก็ตาม
โดยรวมแล้วการวิจารณ์นี้ก็ไม่ได้มีผลต่อส่วนที่เป็นคุณูปการซึ่งมานิตยได้ให้ไว้แก่ผู้เขียน.

³⁷ รัฐนิยมและการอบรมจรรยา มารยาท, น. 17-18.

มาแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 “พระสยามมินทร์ พระยศยิ่งยง” ถูกแทนที่โดย “บรม กษัตริย์ไทย” มองผิวเผินการเปลี่ยนชื่อประเทศแล้วล่วงมาเปลี่ยนปรมาภิไธยด้วย ย่อเพลงสรรเสริญพระองค์ด้วย อาจดูไม่เป็นเหตุเป็นผลกันเท่าไร อีกทั้งในชั้นแรก รัฐนิยม ฉบับที่ 1 ก็ยังประกาศออกมาบังคับใช้ในวันที่ 24 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันก่อ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง และรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ก็ยังระบุคุณสมบัติของผู้ที่จะสมัครลงรับเลือกตั้งเป็นสมา ชิกสภาประเภท 1 และผู้มีสิทธิออกเสียงหรือราษฎรว่า ต้องเป็นผู้มี “สัญชาติเป็นไทย” แต่รัฐธรรมนูญฉบับที่รัชกาลที่ 7 พระราชทานเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 กลับ เต็มไปด้วยคำ “สยาม” เช่น “ชนชาวสยาม” “ราชอาณาจักรสยาม” “แผ่นดินสยาม” เป็นต้น³⁸ ต่างๆ เหล่านี้มีนัยยะที่น่าพิเคราะห์ดูไม่น้อย จาก “สยาม” เป็น “ไทย” นั้น จึงมีอะไรมากกว่าที่จะเป็นเพียงการเปลี่ยนชื่อประเทศธรรมดาๆ เหมือนอย่างที่มัก เข้าใจกันมา

นอกเหนือจากการย่อฉบับพิสดารในปี 2483 ความเคลื่อนไหวก่อนหน้านั้น เพียงเล็กน้อยก็มีข้อน่าพิจารณา กล่าวคือในรัฐนิยม ฉบับที่ 4 เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี ที่ประกาศใช้ลงวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2482 มีการกล่าวถึงเพลงสรรเสริญพระบารมีว่า เป็นสิ่งสำคัญประจำชาติ ฟังได้รับความ เชิดชูเคารพของชาวไทยทั้งมวล อีกทั้งในเอกสารฉบับนี้ยังมีประเด็นเพิ่มเติมจาก ที่เคยมีการประกาศไว้ในระเบียบการบรรเลงฯ เมื่อครั้งปี 2478 ลักษณะที่เป็นการ สมมติเชิงพิธีกรรมปรากฏออกมาในอีกแบบหนึ่ง ซึ่งจะกลายเป็นธรรมเนียม ปฏิบัติอย่างเป็นทางการในภายหลัง เช่นที่เอกสารมีบทบัญญัติไว้ว่า

เมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งทางราชการบรรเลงในราชการกิติ ซึ่ง บุคคลบรรเลงในโรงมหรศพ หรือในงานสโมสรใดๆ กิติ ให้ผู้ที่ร่วมงานหรืออยู่ ในวงงานหรือในโรงมหรศพนั้นแสดงความเคารพ โดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่อง

³⁸ มีข้อน่าสังเกตอีกว่า การออกรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขด้วยนามประเทศมาบังคับใช้ในปี 2482 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศด้วยนั้นจัดเป็นการแก้ไขบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ฉบับดังกล่าวเป็นครั้งแรกนั่นเอง. สามารถอ่านเปรียบเทียบดูฉบับในรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับนี้ได้ ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, และชัตติยา วรรณสุต, เอกสารการเมือง-การปกครองไทย พ.ศ. 2417-2477 (2518) และสอบค้นอีกทางได้ใน ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ) 49, 20 (วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475) และ ราชกิจจานุเบกษา 59 (10 ธันวาคม พ.ศ. 2475).

แต่ขณะเดียวกับที่เพลงชาติตามเอกสารดังกล่าวนี้มี “ธงชาติ” เป็นส่วนประกอบสำคัญแก่การกระทำพิธีกรรม น่าสนใจที่เพลงสรรเสริญพระบารมีนั้นไม่มีธงสำหรับประกอบพิธี จะมีการขับร้องหรือกระทำพิธีโดยใช้ธงชาติก็เห็นจะไม่ปรากฏเป็นหลักฐาน ธงมหาราชเดิมาก็ถูกปลดลงจากยอดโดมพระที่นั่งอนันตสมาคมตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้น

ทั้งนี้จะไปแล้วก็นับเป็นเรื่องหักเห (irony) อย่างหนึ่งที่รัฐบาลหลวงพิบูลฯ ในความเข้าใจของใครหลายคนมองว่าเป็นรัฐบาลที่ต่อต้านสถาบันกษัตริย์อย่างสูง กลับก่อการเปลี่ยนผ่านที่มีนัยความหมายต่อความแจ่มชัด (obvious) เกี่ยวกับสภาวะอำนาจของสถาบันกษัตริย์ในยุคสมัยหลัง 2475 ถึงที่สุดแล้วจะเห็นได้ไม่ยากว่า คณะราษฎรไม่เพียงไม่ต่อต้านพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญ (อันมีกษัตริย์เป็นประมุข?) อันที่จริงอาจกล่าวได้ว่าพวกเขาเองต่างหากที่ยังคงจงรักภักดีอย่างยิ่ง มากกว่าใครอื่นแม้แต่ในหมู่นักอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยม ฝ่ายตรงข้ามทั้งที่ประกาศตัวอย่างเปิดเผยและปิดลับ ทั้งในกรณี “คณะกู้บ้านกู้เมือง” หรือกบฏบวรเดช และอื่นๆ (ช่วงระหว่าง 2470-2490) แ่งนี้กล่าวได้ว่า “คณะราษฎร” ส่วนหนึ่งจึงยังคงมีฐานความคิด อุดมการณ์ ตลอดจนมรรควิธีปฏิบัติเป็นแบบ “กษัตริย์นิยม” (Royalism) รูปแบบหนึ่ง แต่เฉพาะอย่างยิ่งพระราชอำนาจที่ผู้ก่อการ 24 มิถุนายน 2475 ต่างเพียรพยายามจะลดรอนลงให้ได้มากที่สุดนั้นเป็นพระราชอำนาจในแบบฉบับของกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิเช่นที่พระองค์เคยเป็นเมื่อครั้งก่อน 24 มิถุนายน 2475 ไม่ใช่กษัตริย์ในอาณาเขตอำนาจอย่างใหม่ที่เกิดขึ้นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ปฐมบทของเพลงสรรเสริญพระบารมีและการเมืองว่าด้วยการถวายนามจงรักภักดีในทีนี้ก็มีด้วยประการฉะนี้

³⁹ รัฐนิยมและการอบรมจรรยาบรรณ, น. 9-10 เกี่ยวกับเพลงชาติและธงชาติ ผู้เขียนทำไว้อีกที่หนึ่งใน “เพลงชาติ : การสมมติเชิงพิธีกรรม รัฐนิยม และอุดมการณ์” ซึ่งขณะที่กำลังเขียนบทความนี้ต้นฉบับยังไม่พร้อมสำหรับการตีพิมพ์.

เพลงสรรเสริญพระบารมี

Sanrasoen Phra Barami

(The Royal Anthem of Thailand)

Andante maestoso

ที่
Khe wə ra phul tho chao - Ao ma no lae si ra

คราน - นพ พรหม มิ บาน บุ - ยะ ดิ เรก
kran - Nop phra phumi ban bun - ya di rek

เอก บิ รณ มา ชัย - ภิรมย์ พรหมดี เภา - ภิรมย์ พรหมดี บิ รณ
Ek bə ron ma chok - kran phra sa ya - min phra yot sa yung yong

เย็น สี ระ พรหม บิ รณ - ภิรมย์ พรหมดี เภา
Yen si ra phra phra bə ri ban - phra phra kran tho rak sa

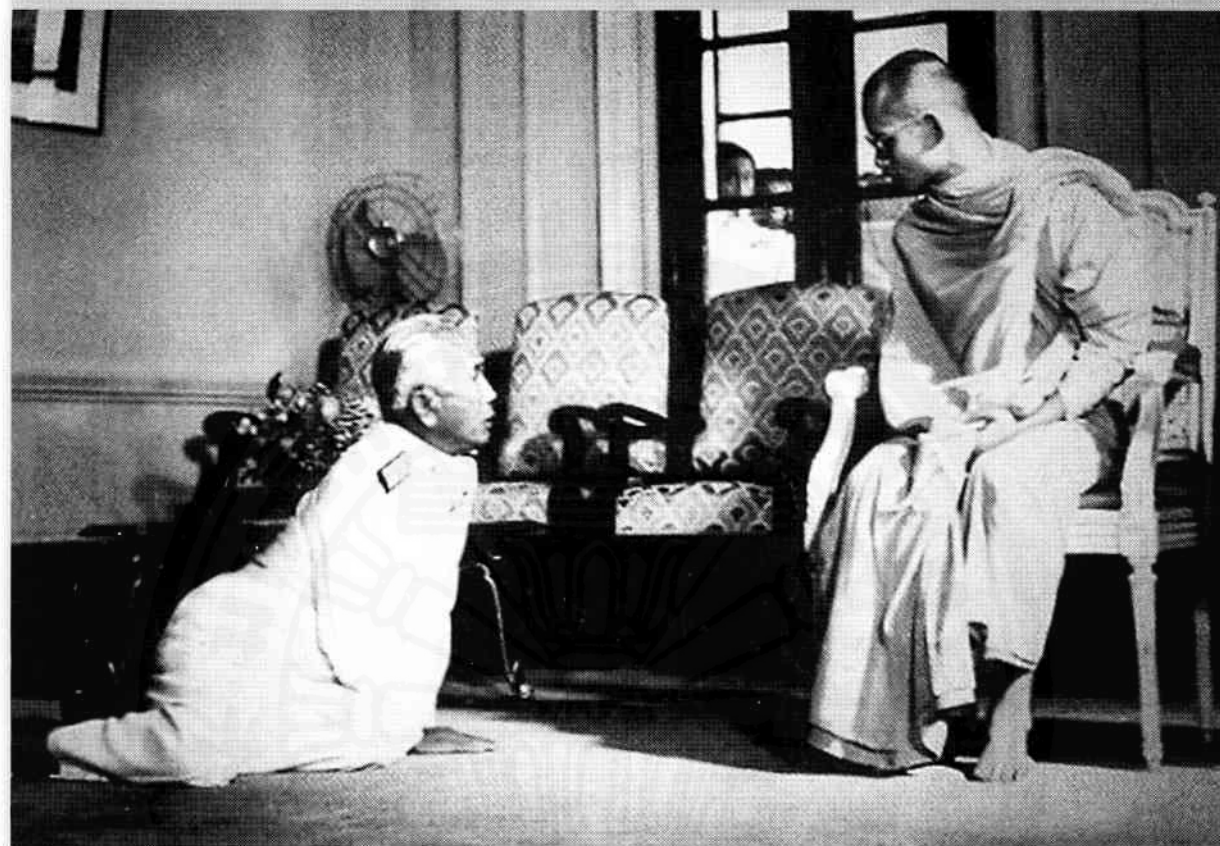
พuang pra cha pen suk san Khe ban dan tha pra song - dai Chong

ดูล ชะ ไท นว ไชย ชัย - ตรี ดาง
Dul cha tha nai chai cha yo

rall.

จอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขณะทรงผนวช

“กระสุนปืนใหญ่ของไทย ตกที่ไหน ที่นั่นคือดินไทย”

ป. จอมพล

๖๖๕๓.

อนุสาวรีย์จอมพล ป. พิบูลสงคราม ภาพจากหนังสือ อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี ฯพณฯ ท่าน
จอมพล ป. พิบูลสงคราม (ลพบุรี: ศูนย์การทหารปืนใหญ่, 2540) น. (6).